

SDE PROGRAMM 2019. AASTA RIIGIKOGU VALIMISTEKS

SISUKORD

SISUKORD	1
SISSEJUHATUS	2
I PARIM HARIDUS	4
II SPORTLIKUD ELUVIISID.....	8
III KVALITEETNE JA KÄTTESAADAV TERVISHOID	10
IV INIMSÕBRALIK HOOLEKANNE. VÄÄRIKAS VANANEMINE	14
V HOITUD LOODUS ja PUHAS KESKKOND	18
VI EESTI KEELE JA KULTUURI ARENG	24
VII TURVALISED JA PAINDLIKUD TÖÖSUHTED	28
VIII ÕIGLANE JA ARENGUT SOODUSTAV MAKSUKESKKOND	31
IX KONKURENTSIVÕIMELINE MAJANDUS. TOIMEKAS JA TARMUKAS EESTI.....	33
X KONKURENTSIVÕIMELINE MAAMAJANDUS	39
XI TÕHUS REGIONAALPOLIITIKA JA TUGEVAD OMAVALITSUSED	42
XII AVATUM, LIHTSAM JA TÕHUSAM VALITSEMINE	45
XIII SIDUS ÜHISKOND, LÕIMUMINE.....	47
XIV SOLIDAARNE ÜHISKOND	50
XV ÕIGUSKORD JA ELANIKE JULGEOLEK.....	52
XVI ISESEISVALE KAITSEVÕIMELE JA KOOSTÖÖLE RAJATUD RIIGIKAITSE	57
XVII EESTI RAHVUSLIKE HUVIDE EDENDAMINE MAAILMAS	59
KOKKUVÕTTEKS, LÜHIDALT	62

SISSEJUHATUS

Millist Eestit tahame näha nelja aasta pärast?

See on Eesti, kus

- on õnnelikud lapsed, haritud noored ja väarikad eakad;
- on töökad, julged ja ettevõtlikud kodanikud;
- on võrdsed võimalused eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemiseks;
- on puhas loodus ja edukas majandus;
- on head elutingimused kogu riigis;
- on rahvusvaheliselt tuntud ja konkurentsivõimeline eestikeelne kõrgharidus, teadus ja kultuur;
- on võetud suund ökoriigiks kujunemisele, mis on eeskujuks kogu maailmale;
- riik tagab kodanikele turvalisuse ja kaitstuse;
- igaüks tunneb ennast julgelt ja vabalt, osana kogukonnast ja ühiskonnast, vajalikuna ja hoituna.

Selleks et seda saavutada, tuleb meil

- puhuda lõkkele rõõm arengust, pingutusest ja saavutusest;
- julgustada kogukondi üheskoos mõtlema ja tegutsema;
- vabastada inimeste loovus ja süvendada isiklikku vastutustunnet;
- hoida Eesti loodust puhta ja rikkumatuna;
- pakkuda turvalist elukeskkonda ja hoolimist. Kedagi ei jäeta maha.

Sotsiaaldemokraatide plaan järgmiseks neljaks aastaks:

- 1. Investeerime tulevikku, panustame haridusse ja teadusesse!**
- 2. Suurendame inimeste turvatunnet ja ühiskonna solidaarsust!**
- 3. Toetame ettevõtlikkust ja majanduse arengut, vähendame bürokraatiat!**
- 4. Hoiame loodust, keelt ja kultuuri!**
- 5. Hoiame kogu Eesti elus, aitame maakondade arengule kaasa!**

SOTSIAALDEMOKRAATLIK ERAKOND ON SEE JÕUD, MIS VAATAB TULEVIKKU, LOOB VABADUSED JA VÕIMALUSED IGA INIMESELE JA TERVELE ÜHISKONNALE SELLEKS, ET MINNA EDUKAMANA EDASI.

I PARIM HARIDUS

Sotsiaaldemokraadid on veendunud, et haritud ja iseseisvad inimesed on meie riigi rikkus. Juba enne kohustusliku kooliea algust tuleb tagada lastele võrdsed haridusvõimalused ning võrdne stardipositsioon eluks. Õpetajatele ja õpilastele tuleb tagada sõbralik ning toetav koolikeskkond, mis tagab koolirõõmu. Õppimine peab olema õppijakeskne ning arendama iseseisvust, ettevõtlikkust ja loomingulisust. Põhikool peab muutuma kogukonnakeskseks, gümnaasium valikutekeskseks ja kutseharidus loomingukeskseks. Tähtsaimat rolli sellisel haridusteel kannab motiveeritud ja ühiskonnas väärikalt tunnustatud ja tasustatud õpetaja ning hästi korraldatud ning õiglaselt tasustatud hariduse tugisüsteem.

- Lasteaed kui esimene samm haridusteel on tasuta.
- Õpetaja miinimumpalk 2000 eurot.
- Aitame kaasa Eesti ülikoolide jõudmisele 100 parima ülikooli hulka maailmas.
- Toetame koosõppivat kooli.
- Eraldame teadus- ja arendustegevusele vähemalt 1% SKTst.

1. Lasteaed kõigile tasuta!

- 1.1. Tagame kõigile lastele võrdsed haridusvõimalused. Tunnustame lasteaeda kui üldhariduse stardiplatvormi ja vabastame vanemad kohustusest laste alusharidus kinni maksta. Koostöös kohalike omavalitsustega vabastame lapsevanemad lasteaia kohamaksumuse ja toiduraha tasumisest. Jätkame lasteaiaõpetajate palga tõstmist koostöös kohalike omavalitsustega õpetajate palkadega samas tempos.
- 1.2. Lasteaias omandavad kõik lapsed eesti keele tasemel, mis võimaldab edasi õppida eestikeelses koolis. Erinevatest rahvustest laste keeleoskuse arendamiseks rakendatakse kahesuunalist või osalist keelekümblusmetoodikat või muid sobivaid meetodeid.
- 1.3. Erivajadustega laste toetamiseks tagatakse koostöö kohalike omavalitsustega eripedagoogide ja tugispetsialistide olemasolu kõigis lasteaedades.

2. Õpetajate ja õppijate heaolu loov kool

- 2.1. Selleks et igas kooliperes valitseks koolirõõm, muudame koolide õpikeskkonna ning õppekorralduse stressivabaks, õppija enesearengut, individuaalset vastutust ja valikuvõimet ning loovust motiveerivaks.
- 2.2. Suurendame tugispetsialistide ettevalmistust ja loome eeldused abiõpetajate jõudmiseks koolidesse.
- 2.3. Tagame igale erivajadusega õppijale vajalikud tugiteenused. Anname erivajaduste õpilaste koolid kohalikele omavalitsustele üle vabatahtlikkuse alusel eeldusel, et neil olemas vastav võimekus ja vajalikud tugiteenused erivajadusega õpilastele.
- 2.4. Seisame selle eest, et haridusvõrk toetaks välismaal elavate perede naasmist Eestisse.
- 2.5. Ennetame ja vähendame kiusamist Eesti koolides.
  - 2.5.1. Riikliku rahastuse toel ning koostöös koolipidajate ja kolmanda sektoriga toetame teadus- ja tõenduspõhiste kiusamisvastaste meetmete kasutuselevõttu Eesti haridusasutustes.
  - 2.5.2. Seame eesmärgiks hõlmata nelja aasta jooksul teadus- ja tõenduspõhiste kiusuennetusmeetmetega kõik alusharidusasutused, vähemalt 75% üldhariduskoolidest ning kuni 40% kutsekeskharidusõpet pakkuvatest kutsekoolidest.
  - 2.5.3. Nimetatud meetmetega vähendame oluliselt kiusamise ohvreid Eesti koolides.
- 2.6. Vaatame üle ja nüüdisajastame õpetajakoolituse nõuded, muudame heade erialatundjate tee kooli lihtsamaks. Loome stipendiumid õpetajaks ja tugispetsialistideks õppivatele tudengitele. Kaitseme õpetaja väarikust ja tema iseotsustusõigust pedagoogilise protsessi kujundamisel ja suunamisel. Jätkame ja mitmekesistame õpetajate riiklikku tunnustamist, toetame õpetajatele põhjalikumaks enesetäiendamiseks tasustatud õppepuhkuse võimaldamist. Tõstame õpetaja miinimumpalga 2000 eurole.

3. Toetame koosõppiva kooli mudeli arendamist ja rakendamist

- 3.1. Liigume ühtse Eesti kooli suunas, kus ühe katuse all õpivad alates põhikoolist koos eesti ja muu emakeelega õpilased, kellel on ühised tunnid, huvitegevus ja üritused ning väärtustakse

erineva emakeelega laste rahvuslikku ja kultuurilist identiteeti. See on tõhusaim viis erineva keeletaustaga noorte edukaks lõimimiseks.

3.2. Ülemineku perioodil ühtsele eestikeelsele haridusruumile peame vajalikuks

3.2.1. koosõppiva kooli mudeli laialdast arutelu ühiskonnas;

3.2.2. õpetajate ja tugispetsialistide sihipärasest ettevalmistusest ja täienduskoolitusest erineva emakeele ja kultuuritaustaga lastega töötamiseks;

3.2.3. keelekümblusmeetodil õppivate lasteaegade (vt eespool) ja algkoolide ringi laiendamist;

3.2.4. teise emakeelega laste emakeeleoskuse ja kultuuriidentiteedi säilitamiseks vajalike võimaluste tagamist;

3.2.5. eestikeelse digitaalse õppe platvormi ning eestikeelse digitaalse õpisisu väljatöötamist, et nii teise emakeelega õppijad kui ka nende pereliikmed saaksid omandada eesti keelt ja arendada keeleoskust iseseisvalt.

4. Põhikool kogukonnakeskseks, gümnaasium valikutekeskseks, kutseharidus loominguks keskseks

4.1. Kaasame kohaliku kogukonna põhikooli väärtuste, õppekorralduse sisu ja tunnustussüsteemi arendamisele. Põhikoolist peab kujunema paikkonna, küla või linnaosa identiteeti kandev ja loov üksus.

4.2. Suurendame karjääriõppe ja ettevõtlikust arendavate programmide kaudu noorte teadlikke tööturu- ja kutsevalikuid.

4.3. Laiendame õpilase võimalusi teha valikuid oma isikliku õppekava kujundamisel.

4.4. Toetame õpilaste valikuvõimalusi haridustee edasisel kujundamisel noorte isikliku kogumisfondi loomisega ehk loome riigi poolt kaasrahastatava noorte tuleviku fondi.

4.5. Toetame olemasolevate inglise-, saksa- ja prantsuse gümnaasiumite eeskujul teiste võõrkeelte kultuuride süvaõppega gümnaasiumite loomist.

4.6. Pikendame koolikohustust 18-aastaseks saamiseni või kutse omandamiseni.

4.7. Toetame kvaliteetse gümnaasiumihariduse kättesaadavust kõigis Eestimaa piirkondades.

4.8. Aitame kutseõppeasutustel kujuneda rahvusvaheliselt konkurentsivõimelisteks piirkondlikeks arengumootoriteks. Soodustame neis võõrkeelsete õppekavade juurutamist, täiskasvanute ja välistudengite õppimist ning koolide koostööd kohalike ettevõtetega.

4.9. Toetame kutseõppe ja gümnaasiumiõppe lõimimist.

4.10. Väärtustame kutseharidust. Kutseharidus ei tohi olla umbtee. Soodustame kutseharidusest kõrgkooli õppima asumist. Toetame kutsetunnistuse väärtustamist tööandjate seas.

- 4.11. Suurendame kõrgkoolide rahastust. Soodustame kõrgkoolide spetsialiseerumist. Aitame kaasa Eesti ülikoolide jõudmisele 100 parima ülikooli hulka maailmas.
- 4.12. Väärtustame regionaalsete kolledžite tegevust. Viime regionaalsete kolledžite pidamise sisse ülikoolide tulemuslepingutesse ning anname ülikoolidele lisaraha kolledžite arendamiseks.
- 4.13. Kahekordistame õppetoetused kõrg – ja kutsehariduses õppijale. Loomme tudengisõbraliku õppelaenude -ja toetuste süsteemi.
- 4.14. Soodustame elukestvat õpet.

5. Teadus ühiskonna teenistuses

- 5.1. Saavutame ühiskondliku kokkuleppe, et teadus- ja arendustegevuse rahastamisele avalikest vahenditest kulutatakse püsivalt vähemalt 1% SKTst.
- 5.2. Tõstame doktoranditoetuse Eesti keskmise palgani.
- 5.3. Viime konkurentsivõimelisele tasemele kõrgkoolide õppejõudude töötasu. Doktorikraadiga õppejõu miinimumpalk peab olema vähemalt kaks keskmist Eesti palka.
- 5.4. Suurendame kõrgharitud inimeste osakaalu töötajaskonna hulgas 50 protsendini. Toetame rakendusliku kõrghariduse arengut Eestis.
- 5.5. Toetame innovatsiooni ja iduettevõtteid haridusvaldkonnas. Rakendame nende pakutud lahendusi meie koolide õppetöös.
- 5.6. Eesti peab võimaldama maailmatasemel IT-haridust.

II SPORTLIKUD ELUVIISID

Harrastussport on rahva tervise ja pika eluea oluline tugisammas. Harrastussport on ka oluline alternatiiv tervistkahjustavatele vaba aja tegevustele. Igal inimesel peaks olema soovi korral ligipääs võimete- ja huvikohastele treeninguvõimalustele olenemata elukohast ja sissetulekust. Praegu see kahjuks veel nii ei ole, ent töötame selle nimel, et soov sportida ei jääks võimaluste puudumise taha. Peame eriti oluliseks laste ja noorte ligipääsu spordile, et varakult toetada talente ja soodustada liikumishajumuste väljakujunemist.

Sport on oluline tegur Eesti riigi kuvandi ja rahvusvahelise maine kujundamisel. Toetame igati tippspordi arengut, panustades spordirajatistesse, treeningubaasidesse, tagame treenerite järelkasvu, kvalifikatsiooni ja motivatsiooni. Peame oluliseks riigi, kohalike omavalitsuste ja erasektori koostööd spordi rahastamisel.

- Viime programmi „Liikuma kutsuv kool“ igasse Eestimaa kooli.
- Rajame nüüdisaegse tervisespordikeskuse igasse maakonda.
- Maksame heale treenerile vähemalt Eesti keskmist palka.

1. Noorte liikumisharjumuse suurendamine

- 1.1. Motiveerime noori liikuma! Tagame, et igal noorel oleks võimalik osaleda vähemalt ühes sporditrennis. Laiendame programmi „Liikuma kutsuv kool“ parimad lahendused kõikidesse koolidesse, et iga Eesti laps liiguks päevas vähemalt 60 minutit.
- 1.2. Korraldame noorte kehalise kasvatuse ümber nüüdisaegseks liikumisõpetuseks. Kanname hoolt selle eest, et kõik lapsed oleksid kehaliselt aktiivsed, sealhulgas erivajadustega lapsed.
- 1.3. Loome võimalused, et igal noorel, olenemata elukohast ja vanemate sissetulekust, oleks võimalik osaleda vähemalt ühes sporditrennis.
- 1.4. Jätkame tasuta ujumisõpetuse rahastamist, et iga laps õpiks ujuma.

2. Sportimisvõimalused kõikjal Eestis.

- 2.1. Tagame, et igas maakonnas oleks vähemalt üks nüüdisaegsetele nõuetele vastav ja kõigile ligipääsetav tervisepordikeskus.
- 2.2. Eesti suusatradsioonide säilitamiseks ja arendamiseks loome igas maakonnas võimaluse toota kunstlund.
- 2.3. Toetame maakondlike spordiliitude tegevust.
- 2.4. Toetame liikumisharrastuseks sobivate kergliiklusteede, loodusradade ja valgustatud suusaradade jätkuvat rajamist.

3. Heale treenerile vähemalt Eesti keskmine palk.

- 3.1. Jätkame treeneritele riigipoolse palgatoetuse maksmist ja tagame, et kõrgema kvalifikatsiooniga noortetreener saaks vähemalt Eesti keskmist palka.
- 3.2. Enamate medalivõimaluste loomiseks rahvusvahelistel tiitlivõistlustel loome koostöös spordivaldkonnaga TEAM-ESTONIA toetusmudeli.
- 3.3. Jätkame spordirahastamise reformi elluviimist, tagame sportlastele sotsiaalsed garantiid ja klubidele selguse spordistipendiumite ja sportlaste palgatingimustes.
- 3.4. Suurendame koondisetasemel sportlaste rahastamist ja sellega tagame, et ükski noor ja andekas sportlane ei jää spordist kõrvale majanduslikel põhjustel.
- 3.5. Käsitleme puudega inimeste spordiorganisatsioone professionaalse spordi osana ja suurendame nendele mõeldud toetusi.
- 3.6. Koostöös kohalike omavalitsustega suurendame välispordiväljakute hulka elamupiirkondades.

III KVALITEETNE JA KÄTTESAADAV TERVISHOID

Igaüks soovib olla terve. Ühise raha eest loodav kooli- ja töökeskkond ning avalik ruum peavad toetama tervislikku elu. Panustame haiguste ennetamisesse ja varajasse märkamisse. Eriti oluline on see laste puhul – soodustades tervemaid eluviise ja märgates muresid noores eas, loome kindla vundamendi tuleviku Eestile. Ja kui on vaja arstiabi, siis see peab olema kättesaadav kõigile, sõltumata rahakotist ja elukohast. Peame oluliseks, et Eestis on edaspidigi solidaarne tervishoid. Meie tervishoiu nurgakivi on perearstid ja -õed, kes aitavad järjest laiemal ringil tervisemurede korral. Eri- ja perearstide koostööga saame tagada selle, et inimesed jõuavad oma muredega õigel ajal ja õiges kohas õige spetsialisti juurde. Digitaalsed lahendused võimaldavad sujuvat raviteekonda ning infovahetust, et inimesed saaksid parimat võimalikku abi.

- Solidaarne tervishoid säilib.
- Kaotame laste ravijärjekorrad.
- Rakendame patsiendikindlustuse.
- Kvaliteetsed tervisekeskused kõikjale Eestis.
- Langetame ravimite käibemaksu 5 protsendile.

1. Terved lapsed, tervem tulevik!

- 1.1. Võtame eesmärgiks lühendada ravijärjekordasid. Esmajärjekorras kaotame laste ravijärjekorrad.
- 1.2. Vabastame puudega lapsed eriarsti visiiditasust.
- 1.3. Teeme kättesaadavaks laste vaimse tervise professionaalse abi kõikides maakondades.
- 1.4. Hüvitame laste prilliklaaside maksumuse.
- 1.5. Toetame kohaliku ja tervisliku toidu kasutamist lasteaias, koolis ja haiglas.
- 1.6. Täiendame koolide terviseõpetuse programmi praktiliste teadmistega, et ellu astuv noor oskaks lihtsamaid esmaabivõtteid ning teaks, millal ja kuhu pöörduda oma murega.

2. Ravimine patsiendikeskseks!

- 2.1. Rakendame patsiendikindlustuse. Looma kohtuvälise süsteemi patsiendile kahju hüvitamiseks ravi saamisega kaasnenud tüsistuste puhul ja motiveerime tervishoiuteenuse osutajaid süsteemselt juhtumeid analüüsima, et viia nende arv miinimumini.
- 2.2. Juurutame universaalse patsiendi tagasisidesüsteemi. Motiveerime patsientide tunnustuse pälvinud tervishoiuasutusi.
- 2.3. Töötame välja vaimse tervise poliitika. Toome lisarahastuse vaimse tervise valdkonda ning arendame välja vajalikke teenuseid üle Eesti. Jätkame vaimse tervise õdede koolitamist.
- 2.4. Töötame selle nimel, et väheneks vigastuste ja õnnetussurmade hulk.
- 2.5. Vähendame ravikindlustuseta inimeste arvu, võimaldame ravikindlustuseta inimestele perearstiteenuse osutamist ja sõeluuringutes osalemist.
- 2.6. Töötame välja vähiravistrateegia, mis keskendub vähi ennetamisele, diagnoosimisele ja ravile. Kompenseerime vähiravipatsientidele vajalikud abivahendid.

3. Parem haiguste ennetus!

- 3.1. Jätkame hambaravihüvitise maksmist. Võimaldame haigekassa toel laste ortodontia kulude kompenseerimist. Tõstame proteesihüvitise praeguselt 260 eurolt 520 eurole kolme aasta kohta.
- 3.2. Vähendame oluliselt inimeste kulusid retseptiravimitele. Jätkame täiendava ravimihüvitise maksmist.
- 3.3. Jätkame geeniinfo kogumisega ja arendame edasi personaalmeditsiini kontseptsiooni.
- 3.4. Võimaldame tasuta gripivaktsiini eakatele ja väikelastele.
- 3.5. Langetame ravimite käibemaksu 5 protsendile.
- 3.6. Jätkame tervisele ja spordile tehtavate kulude maksuvabastust. Suurendame maksuvaba summat 600 eurole aastas ühe inimese kohta.

- 3.7. Arendame terviseennetust, mis põhineb nüüdisaegsetel ja individuaalsetel nutirakendustel terviseinfo edastamiseks.
- 3.8. Tõstame inimeste teadlikkust tõendus põhiseest meditsiinist.

4. Kvaliteetsed terviseteeused kõikjal Eestis

- 4.1. Tõstame maapiirkondades töötavate perearstide lähtetoetuse kahekordseks kuni 30 000 euroni. Perearstide ja haiglate rahastamisel loome piirkondlikud erinevused, et motiveerida perearste maapiirkondades töötama, ning tagame väiksematele haiglatele stabiilse rahastamise.
- 4.2. Suurendame erioskustega õdede koolitustellimust, et tagada professionaalne esmatasandi arstiabi kättesaadavus.
- 4.3. Toetame perearstide jätkusuutlikku järelkasvu. Suurendame perearsti ja temaga koos töötavate spetsialistide õigusi patsientidele tervishoiuteenuste osutamiseks.
- 4.4. Tagame esmatasandi raviastutustele nüüdisaegse diagnostika võimekuse ning parandame perearstide ettevalmistust nende protseduuride läbiviimiseks.
- 4.5. Suurendame apteekide võimekust anda inimestele ka raviminõu lihtsamate tervisemurede puhul.
- 4.6. Toetame tervisekeskustes laiemal ringil tervishoiuteenuste osutamist ning koostööd sotsiaalhoolekandega.
- 4.7. Töötame välja tervishoiu- ja sotsiaalteenuste integreeritud rahastamismudeli ning arendame andmevahetust tervise infosüsteemi ja sotsiaalkaitse infosüsteemide vahel.
- 4.8. Toetame ühtse Tallinna Haigla loomist!

5. Kättesaadav arstiabi

- 5.1. Tõhustame järelevalvet haigekassa vahendite kasutamise üle.
- 5.2. Muudame selgemaks arstiabi eri tasandite rollid inimeste ravimisel. Suuname patsiendid oma murega õige arsti juurde.

- 5.3. Jätkame tervishoiu rahastamise reformiga. Lisaraha eest parandame tervishoiuteenuste kättesaadavust, ravi järjepidevust ja lühendame ravijärjekordi.
- 5.4. Igasse maakonda jäägu alles maakonnahaigla! Tagame eriarstiabi kättesaadavuse igas maakonnakeskuses. Tagame maakonnahaiglatele kindlama tulubaasi stabiilise baasrahastamise kaudu.
- 5.5. Laiendame koostööd, et tagada haruldaste haigustega patsientidele vajaduse korral ravi välismaistes ravikeskustes.

6. E-tervis tervise teenistusse!

- 6.1. Käivitame üle-eestilise digiregistratuuri. Sellest on abi nii patsientidele, et nad saaksid abi kiiremini, kui ka arstidele, et nad saaksid töökoormust paremini plaanida.
- 6.2. Tagame tervishoiuspetsialistidele vajalikele andmetele juurdepääsu e-tervise infosüsteemis ka näiteks hooldekodus töötavale õele, logopeedile, füsioterapeudile ja kaitseväge arstidele.
- 6.3. Loo e-tervise lahendustega integreeritava patsiendi iseteenindusportaali, mille eesmärk on tõhustada arsti ja patsiendi vahelist suhtlust.

7. Võitleme meelemürkide leviku, põhjuste ja tagajärgedega

- 7.1. Peame vajalikuks perede teadlikkuse tõstmist. Esmased teadmised peavad olema lapsevanematel ning selleks nõustame ja toetame peresid teadmispõhiste programmidega.
- 7.2. Seisame selle eest, et Eesti noored oleksid kodus ja koolis kaitstud meelemürkide eest.
- 7.3. Parandame alkoholi- ja narkovõõrutuse ravi kättesaadavust.
- 7.4. Narkosurmade vähendamiseks paneme fentanüüli turult kõrvaldamise kõrval rõhku regulaarsele ja järjepidevale narkovõõrutusele ja noorte ennetusprogrammidele.
- 7.5. Kõrvaldame alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamise põhjuseid.
- 7.6. Suurendame ametiasutuste võimekust tõkestada narkootikumide jõudmist koolidesse.
- 7.7. Rakendame esmakordselt politseiga kokkupuutuvate tarvitajate mõjutamiseks nõustamist ja sotsiaalseid tugiprogramme.

IV INIMSÕBRALIK HOOLEKANNE. VÄÄRIKAS VANANEMINE

Eesti sotsiaalsüsteem peab tagama kindlustunde, et iga Eesti elav inimene saab vajaduse korral abi ja toetust. Ligipääs kvaliteetsetele avalikele teenustele peab olema igaühele kättesaadav, sõltumata elukohast ja majanduslikust olukorrast. Iga inimene, sõltumata vanusest või erivajadusest, peab tundma ennast väerika ühiskonnaliikmena ja talle peavad olema tagatud inimväärsed elutingimused. Peame tagama, et abistajast ei saaks abivajaja. Selleks tuleb vähendada pikaajaliste hooldajate hoolduskoormust ja luua neile võimalused töö ja pereelu ühildamiseks, ühtlasi toetada nende tööturule naasmist või seal püsimist. Meie perepoliitika on andud juba märgatavaid tulemusi, mille tulemusel on ka sündimus suurenenud. Palju tööd on tehtud, palju on veel ees.

- Tõstame lapsetoetuse esimesele ja teisele lapsele 100 eurole kuus.
- Looime noorte tuleviku fondi.
- Tõstame keskmise pensioni 700 eurole kuus.
- Pensionist peab piisama hooldekodu koha eest tasumiseks.
- Suurendame riigi toetust puudega lastele.
- Vähendame pikaajaliste hooldajate hoolduskoormust.

1. Jätkame laste heaolu parandamist

- 1.1. Tõstame esimese ja teise lapse toetuse 100 eurole kuus! Maksame kaksikute eest lisatoetust esimesel eluaastal 250 eurot kuus.
- 1.2. Pikendame õppiva lapse lapsetoetuste maksmist kuni lapse 21. eluaastani.
- 1.3. Noorte iseseisva elu alustamise lihtsustamiseks ning ebavõrdsuse vähendamiseks loome noorte tuleviku fondi. Kuni lapse täisealiseks saamiseni koguvad riik ja lapsevanemad fondi ühiselt raha, mida noored saavad kasutada kas hariduse omandamiseks või endale eluaseme muretsemiseks.
- 1.4. Töötame välja perelepitusteenuse, mille eesmärgiks toetada lahkuminevaid vanemaid omavaheliste kokkulepete sõlmimisel. Perelepituse kui vahendusteenuse käigus aitab erapooletu isik vaidlevatel vanematel jõuda mõlemale poolele sobiva lahenduseni, pidades silmas eelkõige lapse huvisid. Teenus keskendub eelkõige lapse hooldusõiguse, suhtlusõiguse ja ülalpidamisega seotud küsimustele ja nende lahendamisele.

- 1.5. Toetame laste eest hoolitsemise koormuse võrdsemat jagunemist vanemate vahel.
- 1.6. Töötame välja puudega laste tugiteenuse paketi. Sinna hulka kuuluvad nii sotsiaal-, ravi- kui ka haridusteenused. Tõstame puudega laste toetusi ja suurendame teenuste kättesaadavust.
  - 1.6.1. Tõstame puudega laste riiklikke sotsiaaltoetusi, et need vastaksid tegelikele puudest tulenevatele lisakulutustele.
  - 1.6.2. Kehtestame abivahendite omaosaluse määraks 5%.
  - 1.6.3. Looime ühtse abivahendite infosüsteemi, mis võimaldab puudega inimestel ja nende pereliikmetel saada infot sobiva abivahendi leidmiseks. Võtame kasutusele elektrooniline abivahendi kaardi.
  - 1.6.4. Laiendame koduhooldusteenuse osutamist puudega laste peredele ja abistame omavalitsusi puudega lastele suunatud sotsiaal- ja tugiteenuste arendamisel.
  - 1.6.5. Toetame puudega laste kogukonnapõhiseid vaba aja tegevusi ja toetame nende peredele suunatud kogemusnõustamise ja eneseabi programmide käivitamist.
  - 1.6.6. Suurendame puudega laste rehabilitatsiooniteenuse kättesaadavust.
  - 1.6.7. Suurendame teenuste osutamiseks vajalikke rahalisi vahendeid.
  - 1.6.8. Muudame teenused paindlikumaks, vastavaks konkreetsele abivajadusele.
  - 1.6.9. Suurendame erialaspetsialistide (logopeedid, eripedagoogid, füsioterapeudid jne) kättesaadavust ja nende erialast ettevalmistust.

2. Vähendame pikaajaliste hooldajate hoolduskoormust

- 2.1. Töötame välja pikaajalise hoolduse süsteemi, mille eesmärk on vähendada perekondade hoolduskoormust. Süsteemi peavad olema integreeritud tervishoiuteenused, isikuhooldust ja inimese igapäevast toimetulekut toetavad teenused.
- 2.2. Töötame välja koostöös kohalike omavalitsustega tugiteenused hooldust vajavatele inimestele ja vähendame omastehooldajate takistusi tööturul osalemiseks.
- 2.3. Reguleerime sotsiaalhoolekande seaduses hooldaja lepingu ja selle tingimused ning tagame sotsiaalsed garantiid hoolduskoormust kandvatele inimestele.
- 2.4. Suurendame pikaajalise hoolduse valdkonna rahastamist, et arendada omastehooldajate tugivõrgustikku, nõustamist ja koolitusi.

3. Pakume tuge erivajadusega inimesele

- 3.1. Muudame puude hindamise ja määramise regulatsiooni inimesele lihtsamaks ja vähendame dubleerimist asutuse vahel.
- 3.2. Toetame töövõimereformi tõhusaks käivitumiseks tööandjaid senisest enam ning seome puudega inimeste hariduse paremini tööturu ootustega.
- 3.3. Arendame riigi pakutavaid teenuseid, et erivajadustega inimestele oleks tagatud täielik ligipääs ühiskonnaelule.
- 3.4. Tagame, et vähenenud töövõimega inimesele määratud töövõimetoetust ei vähendata sissetuleku teenimisel. Seda lisaraha saab inimene kasutada tema erivajadusest tingitud lisakulude katmiseks, mis tööl käimisega kaasnevad (nt inva- või taksotransport, isiklik abistaja).
- 3.5. Toetame investeringuid, et kõikides ühistranspordisõlmedes ja ühiskondlikes hoonetes oleks tagatud erivajadusega inimestele täielik ligipääs.
- 3.6. Kindlustame kuulmis - ja nägemispuudega inimestele vajalikud tõlketeenused. Toetame viipekeele arengut ning taastame viipekeeletoolkide koolitamise Eestis.
- 3.7. Toetame kohalikke omavalitsusi ühtlaselt kvaliteetsete sotsiaalteenuste osutamisel kõikjal Eestis.

4. Tagame väarika vanaduspõlve

- 4.1. Tagame pensionite pideva tõusu kooskõlas palkade ja hindade kasvuga. Tõstame keskmise pensioni 700 eurole kuus.
- 4.2. Lõpetame pensionäride ebaõiglase maksustamise. Sätestame, et miinimumpalga ulatuses ei kuulu pension maksustavate tulude hulka.
- 4.3. Võtame kasutusele meetmeid vanemaealiste inimeste aktiveerimiseks tööturul (koolitusprogrammid, koolitusmaterjalid jne). Loome uued innovatiivsed digilahendused eakatele ja puudega inimestele ühiskondlikus elus ja töös osalemiseks.
- 4.4. Toetame väarikat ja aktiivset vanaduspõlve, soodustades paindlikke töövorme, täiendusõpet ja huvitegevust eakatele.
- 4.5. Koostöös kohalike omavalitsustega arendame ja rahastame (kodu)hooldusteenuseid eakatele, mis võimaldaks neil täiendava abiga elada kodus võimalikult kaua ja seal väarikalt toime tulla. Eakalt võetava tasu suurus ei või olla suurem kui 20% igakuisest sissetulekust.
- 4.6. Igale hooldekodu kohta vajavale inimesele tagab kohalik omavalitsus riigi kaasabil hooldekodu koha, jättes vähemalt 10% pensionist inimesele kätte.

- 4.7. Tagame hooldekodus kvaliteetse tervishoiuteenuste kättesaadavuse. Tagame kvaliteetse hooldusravi ja rahastame haigekassa vahenditest õendusteenust hooldekodudes. Töötame välja tervishoiu- ja sotsiaalteenuste integreeritud rahastamismudeli. Lisame hospiitsiteenuse tervishoiuteenuste loetellu.
- 4.8. Kehtestame hooldekoduteenusele senisest täpsemad nõuded ja jälgime nendest kinnipidamist. Parandame hooldekodudes valitsevaid tingimusi.
- 4.9. Dementsete eakate hooldamiseks arendame (päeva) hoiusteenuseid ja teisi toetavaid sotsiaalteenuseid. Pakume vajalikku tuge ja koolitusi dementsiid eakaid hooldavatele lähedastele.
- 4.10. Jätame represseeritute pensionilisa tulumaksuvabaks.

V HOITUD LOODUS ja PUHAS KESKKOND

- Majandame metsa mõistlikult. Hoiame lageraied kontrolli all!
- Liigume selles suunas, et Eesti majandus põhineks 100% taastuvenergiail, andes sellega hoo kohalikule taastuvenergia tootmisele ja tööstusele.
- Loobume ühekordsete plasttoodete kasutamisest.
- Soodustame uute keskkonnasäästlikel lahendustel põhinevate tööstusharude teket.

1. Kliimamuutus ja energeetika

Eesti kliimaeesmärgid peavad olema ambitsioonikad. Vaja on plaani, kuidas Eesti süsinikuheidet vähendada. Mõistlik on kombineerida eri võimalusi – sh tuuleenergia, päikeseenergia, biomass – viisil, mis tagab ka looduskeskkonna säilimise. Meil tuleb lahendada keeruline väljakutse, kuidas minna üle taastuvenergiALE nii, et põlevkivisektori töötajatel säiliks kindlus tuleviku ees. Üleminek peab olema pikaajaline, sujuv ja kontrollitud, koos meetmetega alternatiivsete töökohtade tekkimiseks tööstuses.

- 1.1. Võtame pikaajaliseks eesmärgiks, et aastaks 2050 on Eesti energiatootmise süsinikuheidet viidud nullini.
- 1.2. Tõstame taastuvenergeetika osakaalu elektri- ja soojusmajanduses. Võtame eesmärgiks aastaks 2030 toota taastuvatest allikatest sisetarbimise jagu elektrienergiat ja soojusmajanduses läheme 100% üle taastuvenergiALE ning kavandame ja rakendame selleks konkreetseid meetmeid. Suuname põlevkivitööstust suurema lisandväärtuse ja väiksema keskkonnakahju suunas.
- 1.3. Kehtestame õiglased ressursitasud ja keskkonnatasud, mis arvestavad põlevkivisektori välismõjuga. Suurendame põlevkivi ressursi- ja saastetasudest laekuvate vahendite kasutamist Ida-Virumaa arengu toetamiseks.
- 1.4. Lõpetame puidu kasutamise elektri tootmiseks Narva jaamades. Seame taastuvenergia kasutamise ja energiatõhususe määrad kriteeriumiteks riigi- ja kohalike omavalitsuste asutuste hangetes.
- 1.5. Eelistame transpordis taastuvenergiat kasutavaid sõidukeid ja toetame nende teenindamiseks vajaliku infrastruktuuri rajamist. Pooldame nõudepõhise transpordi ning jagamisteenuste

levikut. Riigihangetel tuleb transpordivahendite soetamisel eelistada keskkonnasäästlikke sõiduvahendeid.

- 1.6. Toetame teise põlvkonna biokütuste tootmist, näiteks väheväärtusliku puidu ja põllumajandusjätmete kasutamist metanooli ja etanooli tootmiseks. Säilitame biometaani aktsiisivabastuse.
- 1.7. Taastame ettevõtetele toetuse elektriautode soetuseks tarbesõidukitena.
- 1.8. Leiame lahendused, nagu täiendavate radarite lisamine, mis võimaldaksid tuuleparkide rajamist piirkondadesse, kus kehtivad kaitseotstarbelised piirangud.
- 1.9. Meie eesmärk on kiirete ja keskkonnasäästlike ühenduste loomine. Liigume kogu raudtee elektrifitseerimise ja elektriparvlaevade kasutusele võtmise suunas.
- 1.10. Toetame pikaealiste puittoodete kasutamist, näiteks avaliku sektori hoonete ehitamist ja kõrghoonete ehitamist puidust.
- 1.11. Panustame riiklike meetmetega ökoloogiliste ja nutikate elamute, asumite ja territoriaalsete üksuste rajamisse.
- 1.12. Panustame hoonete energiasäästlikusse. Meil ei ole 2030. aastaks ühtegi madalama klassi energiaklassiga hoonet avalikus sektoris! Aitame kaasa säästlike ja madala energiatarbega majade edendamiseks, sh projekteerimiseks ja ehitusjärelvalueks. Mälestistel, muinsuskaitse ja miljööväärtusega aladel rakendame hoonete energiatõhususe saavutamiseks eraldi toetusmeetmeid.
- 1.13. Eelistame kultuuri- ja tööstuspärandi hulka kuuluvate hoonete renoveerimist uute rajamisele.
- 1.14. Toetame sundliikumist vähendavat planeerimist, ühistranspordi ja kergliikluse arendamist ning kohalikest taastuvressurssidest energia ja kütuse tootmist.
- 1.15. Looime energiaühistutele pikaajaliseks arenguks vajalikud õiguslikud ja majanduslikud tingimused. Soodustame energia väike- ja mikrotootmist ja vähendame seatud piiranguid.
- 1.16. Kasutame CO₂ kvoodimüügivahendid 100% energeetika ja kliimapoliitika tegevusteks, alandades sellega taastuvenergiatasu tarbijatele.

1.17. Jätkame Eesti lahtihaakimist Venemaa elektrisüsteemist. Arendame siseriiklike salvestus- ja tippkoormuste katmise võimekust. Mitmekesistame energiaallikaid rajades sealhulgas LNG terminali. Vältime elektrisüsteemihalduri sekkumist elektriturule.

2. Säätsev metsandus

Mets ei kujuta endast mitte üksnes suurt majanduslikku ressursi, vaid ka suurt ökoloogilist, kultuurilist ja vaimset rikkust. Eesti metsapoliitika peab nii lühikeses kui ka pikaajalises perspektiivis tagama meie metsade säilimise ja elurikkuse. Suurendame Eesti metsarikkust ja pärandame oma lastele terved metsad. Eesti puidutööstus ja puidutooted annavad olulise panuse majanduskasvu, seetõttu on vajalik just koostöös sektoriga leida keskkonnasäästlikud lahendused tulevikuks. Peame oluliseks ka töökohtade säilitamist metsanduses. Peame väga oluliseks metsanduse arengukava koostamist ühiskonna osaliste koostöös.

- 2.1. RMK ei ole meie jaoks dividendimasin. Oluline eesmärk peale riigimetsa majandamise kõrval peab olema metsade sotsiaalsete, kultuuriliste ja loodusväärtuste hoidmine.
- 2.2. Teeme ettepaneku erametsaomanikele sõlmida vabatahtlik hea tava kokkulepe kevadise raierahu laiendamiseks.
- 2.3. Ühtlustame looduskaitsete piirangute kompenseerimise ja ei tee vahet Natura 2000 võrgustikku kuuluvate ja mitte kuuluvate kaitsealade vahel. Uute piirangute kavandamisel kompenseerimine omanikule saamata jääva tulu.
- 2.4. Asulalähedases metsas lageraiet ei tehta. Taastame asulalähedaste metsade kaitse ja toetame rohevööndimetsade püsimeetsana majandamist. Alustame asulalähedaste metsade ostmist RMK omandusse, et neid majandada püsimeetsana.
- 2.5. Toetame ökosüsteemi teenuste osutamist. Loomes toetusprogrammi metsaomanikele, kelle metsamaad on valdavalt majandamisest väljas.
- 2.6. Planeerime riigimetsade majandamist ruumiliselt, lähtudes looduslikest piiridest ja metsaeraldistest, et vältida metsamaastike killustumist ning vähendada suurte lageraiete keskkonnamõju.
- 2.7. Koostöös ökoloogide, metsateadlaste, ja -majandajatega kehtestame ja piirame raiemahte puuliigiti.

- 2.8. Anname metsale aega taastumiseks! Me ei luba teha raiet enne, kui kõrvaloleval raielangil on noor mets vähemalt 1,3 meetri kõrgune.
- 2.9. Viime läbi väriselupaikade inventuuri ja tõhustame väriselupaikade ja suure kaitseväärtusega metsade kaitsemeetmeid koos adekvaatsete kompensatsioonimehhanismidega.
- 2.10. Eraldame lisavahendeid looduslike pühapaikade kaardistamiseks ja inventeerimiseks.
- 2.11. Toetame metsataimede kasvatamist ja suurendame toetust metsauuendamisele.
- 2.12. Maksupoliitika peab toetama omanike, eriti väikeomanike huvi, olemaks metsa omanik ja jätkusuutlik majandaja. Tõstame maksuvaba tulu määra metsamaterjali müügil 5000 eurole ja laiendame selle füüsilisele isikule.
- 2.13. Lõpetame keskkonnapiirangutega metsa- ja põllumaadele makstud toetuste maksustamise.
- 2.14. Anname Eesti metsale kõrgema lisandväärtuse. Toetame innovatsiooni puidutööstuses ja arendame keskkonnasäästlike tehnoloogiate kasutuselevõttu.

3. Puhas elukeskkond

Toetame jõuliselt suunda, et võtta jäätmeid korduskasutusse. Selleks arendame optimaalselt toimiva jäätmete kogumis- ja käitlusvõrgustikku. Eesmärk on saavutada prügiveo teenuse madalam hind ja pöörata tähelepanu rohelisele mõtlemisele ning sorteerimisele. Omavalitsuste roll jäätmekäitluses peab suurenema. Ühtlasi tuleb riiklikult tagada kohalikele omavalitsustele läbipaistev ning arusaadav jäätmehoolduse rahastus. Jäätmemajanduses peab kehtima kuldreegel „Kes saastab, see maksab“. Kõige kallimalt maksustame prügi matmise, järgmiseks tasemeks jääb jäätmete kasutamine energia saamiseks ning kõige soodsamaks variandiks prügi ringlussevõtt.

- 3.1. Seame sihiks, et prügilatesse ei ladestataks jäätmeid, piirame aasta-aastalt ladestamisele minevat jäätmehulka. Toetame olmejäätmete tekkekohal liigiti kogumise arendamist ja viime taaskasutuse osakaalu 70 protsendile olmejäätmetest. Võtame pikaajaliseks sihiks liikumise nulljäätme majanduse suunas. Toetame teadus- ja arendustegevust ringmajanduse edendamiseks, et selles valdkonnas tekiks uusi innovaatilisi ettevõtteid ja platvorme.
- 3.2. Looime võimalused, et jäätmeid kogutakse tekkekohal maksimaalselt liigiti. Korraldatud jäätmeveo raames töötame välja ühtse üleriigilise liigiti kogumise süsteemi. Liigiti jäätmete kogumine peab olema soodsam segaolmejäätmete kogumisest.

- 3.3. Selleks, et metsaalused oleksid puhtad ja ehituspraht ega autorehvid ei vedeleks looduses, peavad jäätmejaamad olema avatud aasta ringi. Suurendame riiklikku toetust jäätmekestuste haldamiseks.
- 3.4. Laiendame pandipakendi süsteemiga kaetud taara loetelu.
- 3.5. Toetame lagunenuid ja kasutusest väljajäänud hoonete lammutamist riiklikult.
- 3.6. Toetame pakendivaba kaubandust ja seame eesmärgiks minna üle biolagunevatele ja korduvakasutatavatele pakenditele. Suuname tarbijad lõpetama ühekordsete plastnõude ja mugavustoodete kasutamise.
- 3.7. Toetame maailmakoristuspäeva jätkamist ja Eesti juhtrolli selle korraldamises.

4. Majandusmudelid, mis hoiavad loodust ja inimest

Majandusedu ja looduse hoidmine ei välista üksteist. Eelkõige on vajalik keskkonnahoidlik mõtteviis ja üksteisemõistmine. Kujundame Eestist unikaalse ökoriigi. Me peame üheskoos leidma targad lahendused, mis tagavad nii majanduse arengu kui ka elukeskkonna säilimise. Mõlemad suunad on möödapääsmatud. Meie eesmärgiks on keskkonnasäästlike uute tööstusharude arendamine.

- 4.1. Igal elanikul peab olema kättesaadav kvaliteetne, puhas ja vastuvõetava hinnaga joogivesi. Jätkame vee- ja kanalisatsioonisüsteemide rajamise toetamist.
- 4.2. Lõpetame Eestis 2024. aastast karusloomakasvatuse karusnaha tootmiseks.
- 4.3. Rakendame Eestis GMO ettevaatlikkuse printsiipi.
- 4.4. Loome tõhusa teavitussüsteemi, mille abil hõlbustame põllumeeste ja mesinike koostööd. Tõstame mõlema poole teadlikkust ja karistame tahtlikke rikkumisi taimekaitsevahendite kasutamisel.
- 4.5. Tagame vastutustundliku jahipidamise. Seisame selle eest, et jahipidamise korraldamine toetuks ka edaspidi koostööle maaomanikega, loodust säästvate ja loodusest lugupidavate hoiakule.
- 4.6. Soodustame keskkonnahoidlikku maaviljelust ja loomakasvatust, mis kasutaks paremini ära keskkonna pakutavaid võimalusi ning soodustaks looduslikku mitmekesisust.

- 4.7. Lasteaedade, koolide, haiglate ja kaitseväge tootlustamisel eelistame mahe- ja kohaliku toidu kasutamist.
- 4.8. Ettevõtjatega partnerluses arendame ökoinnovatsiooni. Toetame riigi, ettevõtete ja ülikoolide partnerlust rohemajanduspoliitika väljatöötamisel, mis on suunatud toodete materjalikulu vähendamisele, toodete taaskasutuse võimaluste suurendamisele ja kohalike materjalide kasutamisele ning tootmise keskkonnamõju vähendamisele. Kaalume maksusoodustuste rakendamist.
- 4.9. Paneme Väikese väina vee uuesti voolama ja vähendame tammi keskkonnamõju. Rajame tammiavad ja asendame õhuliinid merekaabliga.
- 4.10. Pärandkooslused, nagu loopealsed karjamaad, rannaniidud ja puisniidud, on maailma ühed liigirikkaimad kooslused. Tagame pärandkoosluste taastamiseks vajalikud vahendid riigieelarvest.
- 4.11. Kalavarud on looduslik ressurss ja meie ühine rikkus. Puhastame kudekraavide ja -jõgede suudmed setetest ja muudest vee ja kala liikumise takistustest, et Eesti kalavarud kasvaksid.
- 4.12. Toetame Tallinna loomaaia arendamist riiklikest vahenditest.

VI EESTI KEELE JA KULTUURI ARENG

Kultuuripoliitika kujundamisel lähtume Eesti Vabariigi põhiseaduslikust sihist tagada eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine läbi aegade. Käsitleme seda sihti kooskõlana kultuuri hoidmise ja järjepidevuse tagamise ning kultuurile omase uuenduslikkuse ja avatuse vahel.

- Toetame eestikeelse trükisõna, oskussõnavara ning eesti teaduskeele arengut.
- Uuendame Eesti keele strateegiat.
- Tagame kõigile kõrgharidusega riigi kultuuritöötajatele 2020. aastaks vähemalt Eesti keskmise sissetuleku.
- Anname koolidele iga lapse kohta 100 eurot kultuuriürituste ja -pärandi külastamiseks.
- Rajame linnahalli tänapäevase ooperi- ja kontserdisaali koos konverentsikeskusega.
- Tagame kunstniku- ja kirjanikupalga projekti jätkumise ja otsime võimalusi palgasaajate ringi suurendada.
- Loome Eesti ettevõtjatele võimaluse erisoodustusmaksuvabalt toetada oma töötajate kulusid kultuuriürituste ja -asutuste külastamisel.

1. Eesti keele arendamiseks

- 1.1. Uuendame eesti keele strateegiat, lähtudes eestlaste suurenevast hargmaisusest, kasvavast töörandest ning uutest väljakutsetest keelekasutusele digikeskkonnas. Eelisarendame keeletehnoloogia alaseid uuringuid.
- 1.2. Eesti avalik-õiguslikes kõrgkoolides kõigi erialadel peab olema võimalik saada tasuta eestikeelset õpet.
- 1.3. Rahastame riiklikult eestikeelse digitaalse õpisisu loomist ja pidevat uuendamist.
- 1.4. Toetame eestikeelse trükisõna, oskussõnavara ning eesti teaduskeele arengut.
- 1.5. Peame vajalikuks jätkuvalt riiklikult rahastada eesti kultuurivaramu digiteerimist.
- 1.6. Toetame uuringute ja arendusprojektide eelisrahastamist eesti keele kasutamiseks digimaailmas.

1.7. Tõhustame Eesti Instituudi tegevust, et säilitada ja arendada Eesti kultuuri maailmas.

2. Eesti kultuur saab areneda tänu nendele inimestele, kes iga päev selle nimel töötavad

2.1. Tagame kõigile kõrgharidusega riigi eelarvest palka saavatele kultuuritöötajatele 2020. aastaks vähemalt Eesti keskmise sissetuleku. Koostöös kultuuritöötajate ametiühingu (TALO) ja kohalike omavalitsustega otsime võimalusi, et taoline sissetulek ning sotsiaalsed garantiid oleks tagatud kõigile kultuuritöötajatele.

2.2. Tagame kunstniku- ja kirjanikupalga projekti jätkumise loomeliitudega kokkulepitud tingimustel ja otsime võimalusi palgasaajate ringi suurendada. Kõigile loomeliitudesse koondunud loojatele tagame sotsiaalsed garantiid.

2.3. Tagame huvikoolide õpetajate ja tantsu- ja koorijuhtide töö väärrika tasustamise koostöös kohalike omavalitsustega.

3. Panustame kultuuriasutuste ja -objektide arengusse

3.1. Et Eestile nii oluline laulu- ja tantsupeoliikumise traditsioon tugevneks, tagame laulu- ja tantsupidude programmide stabiilse rahastamise ning jätkame suurpidude toimumispaikade korrastamist.

3.2. Eesti maailmatasemel muusikatradsiooni arendamiseks rajame linnahalli tänapäevase ooperi- ja kontserdisaali. Seeläbi teeme korda olulise kultuurimälestise ning paneme aluse rahvusvahelisele kultuuri- ja konverentsikeskusele.

3.3. Eesti kirjanduskultuuri säilimiseks renoveerime rahvusraamatukogu nüüdisaegseks hooneks ja viime sinna ka rahvusarhiivi Tallinna keskuse.

3.4. Loomme Eesti Rahvusringhäälingule kaasaegsed töötingimused. Rajame uue telemaja raadiomajade vahele. Loomme rahvusringhäälingule sõltumatu rahastusmudeli.

4. Teeme kultuuri taskukohasemaks nii tarbijale, tegijale kui ka toetajale

- 4.1. Loome kõigile Eesti noortele võimaluse osa saada meie rikkalikust kultuurist ja anname koolidele iga lapse kohta 100 eurot õppeaastas sihtotstarbelist raha, et katta õpilaste kulud ühiselt korraldatud kultuuriürituste ja -pärandi külastamistel. Sellele lisaks loome võimaluse taotleda täiendavat transporditoetust nendele koolidele, mis asuvad maakonnakeskustest ja suurematest linnadest kaugemal.
- 4.2. Loome uusi võimalusi kunstist osasaamiseks ning rahvusvahelist kunstiprojektide korraldamiseks ka väljaspool Tallinna ja Tartut. Toetame kunstiteru ja galeriide võrgustiku arengut ning Eesti kunstnike pürgimist välisriikidele.
- 4.3. Suurendame toetusi Eesti filmikunstile ja osutame abi kohaliku filmitööstuse materiaalse baasi arendamiseks.
- 4.4. Selleks et innustada inimesi ja ettevõtteid kultuuri panustama, muudame annetused Eesti Kultuurkapitalile tulumaksuvabaks ja tagame Eesti Kultuurkapitalile kindlad tuluallikad, sõltumatus ja aastatega ennast tõestanud toimimispõhimõtetest kinnipidamise.
- 4.5. Vabastame erisoodustusmaksust ettevõtjate kulutused oma töötajate kultuuriürituste ja -asutuste külastamisel.

5. Hoiame ja arendame Eesti rahvaraamatukogude võrku

- 5.1. Koostöös kohalike omavalitsustega seisame hea rahvaraamatukogude võrgu säilimise eest, laiendades seal pakutavaid teenuseid. Raamatukogude tähtsus Eesti kultuuris on suurenenud, sest nendest on kujunenud nüüdisaegsed info- ja kogukonnakeskused. Kutsume ellu „Tiigrihüppe 2“, tagades kõikidele rahvaraamatukogudele nüüdisaegsed IT-vahendid ja ülikiire internetiühenduse.
- 5.2. Loome eeldused e-raamatute arvu kasvule ja suuremale levile, toetades Eesti väärtkirjanduse ja eelistatult koolides loetava soovitusliku kirjanduse väljaandmist e-raamatutena. Alandame e-raamatute käibemaksu paberraamatutega samale tasemele.
- 5.3. Jätkame digitaalsete vahendite ja e-teenuste kasutuselevõtuga ning seeläbi tagame kõigile uued võimalused saada meie kultuuripärandist ja kultuurist ning ka neile meie inimestele, kelle elukoht asub väljaspool Eestit.

6. Säilitame ja arendame meie elukeskkonda kui olulist osa kultuuripärandist

- 6.1. Et hoida kasutuses kultuuriväärtuslike hooneid, eelistame riiklike investeeringute tegemisel olemasolevate väärtuslike hoonete korrastamist uue ehitamisele. Riigi ja ELi rahastatavad hooned peavad sündima avalike arhitektuurivõistluste kaudu; seame eeltingimuseks kvaliteetse elukeskkonna loomise.
- 6.2. Et tagada inimestele parima elukeskkonna loomise, tõstame ruumiloome riigi tasandi küsimuseks ja viime ellu laiapõhjaliselt kokku lepitud ruumiloome ekspertkogu ettepanekud.
- 6.3. Jätkame väikelinnade elukeskkonda kvaliteetsemaks muutva „Hea avaliku ruumi“ programmiga ja soovime, et linnasüdamete korrastamiseks oleks omavalitsustel võimalus taotleda raha struktuurivahenditest.

7. Välismaal elavate eestlaste sideme hoidmiseks Eesti kultuuriga viime ellu rahvuskaaslaste programmi ning toetame igakülselt rahvuskaaslaste tagasipöördumist Eestisse.

8. Toetame okupatsioonikuritegude ja tagajärgede uurimise ning teadvustamisega seotud tegevust Eesti mäluasutustes.

VII TURVALISED JA PAINDLIKUD TÖÖSUHTED

Majandus ja tööturg on pidevas muutumises. Hoogustunud on võlaõiguslike lepingute alusel töötamine. Tehnoloogia areng on muutusi oluliselt kiirendanud ja loob uusi töötegemise võimalusi ning muudab praeguseid töökohti. Majanduse ja tööturu muudatustega kohanemine nõuab valmisolekut poliitikakujundajatelt, tööandjatelt ja töötajatelt. Paindlikud töövormid seavad küsimuse alla senised kohustused ja õigused traditsioonilises töösuhtes. Sobivate töötingimuste loomine ja seaduse nõuete täitmise järgimine tööd andva isiku jaoks muutub üha keerulisemaks, kui töötegija teeb tööd endale sobival ajal ja sobivas kohas. Sotsiaaldemokraadid võtavad selle väljakutse vastu ja seisavad töötaja õiguste eest nii traditsioonilises kui ka uuenenud töösuhtes niisama jõuliselt, nagu seda tehakse teistes Euroopa riikides. Uuenenud töösuhetes ja -vormides peame eriti oluliseks töö tegija sotsiaalsete tagatiste taset. Muudatused tööseadustes on õigustatud siis, kui töötajate ja tööandjate esindajad seda vajalikuks peavad.

- Töötame välja tööõnnetuskindlustuse.
- Tagame töötegijate võrdse kohtlemise tööturul olenemata töötamise vormidest.
- Reformime töötuskindlustuse süsteemi.

1. Uuendame töötajate kaitsemeetmeid

- 1.1. Suurendame tervisekindlustusega hõlmatute arvu. Tagame tervisekindlustuse ka töövõtu – või käsunduslepingute alusel töötavatele füüsilistele isikutele.
- 1.2. Tagame töötegijate võrdse kohtlemise tööturul olenemata töötamise vormidest (sh jagamismajandus). Ühtlustame nii maksustamise tingimused, töötingimused kui ka sotsiaalsed garantiid töötegijatele.
- 1.3. Suuname tööandjad ja töövõtjad sõlmima sotsiaalset kokkulepet riigis vajaliku välistööjõu mahu ning nendele makstavate palkade kohta. Sarnaselt miinimumpalgaga vaadatakse see kokkulepe üle ning esitatakse kinnitamiseks Vabariigi Valitsusele.
- 1.4. Kaitseme Eestis töötajat sama jõuliselt, kui seda tehakse Euroopas. Viime Eestis kehtiva streigiõiguse vastavusse rahvusvaheliste tavadega.

- 1.5. Loomes välisriigi oskustöölisele tööviisa taotlemise võimaluse. Tööviisa kehtivus oleks kuni kaks aastat.
- 1.6. Kontrollime tööjõurendi firmade tegevust. Loomes tõhusad sanktsioonid firmadele, kelle vahendatud töötajad töötavad tingimustel, mis ei vasta üldisele Eesti töö- ja inimõiguse põhimõtetele.

2. Reformime töötuskindlustuse süsteemi

- 2.1. Vajame töötuskindluse reformi, mis annaks piisava töötuskindlustuskaitse vähemalt 80 protsendile kõigist töötajatest.
- 2.2. Taotleme töötuskindlustuse hüvitise määra suurendamist, jälgides seejuures, et see ei pikendaks vabatahtlikku töötust, kuid võimaldaks töötutele piisava ajavaru kvalifikatsioonile ja oskustele vastava samaväärse või parema töö leidmisel.
- 2.3. Suurendame töötukassa võimekust adekvaatse karjäärinõu ning töö- ja koolitusvõimaluste pakkumisel. Kasutame nüüdisaegset IT-tehnoloogiat klientide nõustamisel, teenustele suunamisel ja õpivõimaluste mitmekesistamisel.
- 2.4. Koostöös ametiühingute ja tööandjatega muudame töölepingu seadust, et suurendada töötajate turvalisust töösuhte lõpetamisel.
- 2.5. Reformime töötushüvitisi, et vähendada vaesusrisiki langevate inimeste osakaalu ühiskonnas. Viime hüvitiste suurused vastavusse elatustaseme tõusule.
- 2.6. Tõstame igakuise sissetuleku piirmäära, millest alates on inimesel õigus saada osa töötushüvitistest.

3. Suurendame töökohtade turvalisust

- 3.1. Töötame välja tööõnnetuskindlustuse. Loomes soodsamad tingimused tööandjale, kes panustab töökeskkonda ja töötervishoidu. Analüüsime kutsehaiguskindlustuse loomist.
- 3.2. Suurendame teadlikkust tervislike töötingimuste kujundamise võimalustest. Pöörame tähelepanu tervist toetavale töökeskkonnale ja tervisekao ennetamisele töökohtades. Selleks motiveerime, koolitame ja nõustame tööandjaid.

4. Soodustame tööturule sisenemist ja seal püsimist

- 4.1. Soodustame vajaliku lisatööjõu kaasamisel noorte, vanemaealiste ja vähenenud töövõimega inimeste palkamist. Toetame töökeskkonna kujundamist eri sihtrühmade vajadustele sobivaks.
- 4.2. Pakume kaitstud ja toetatud töö teenust neile, kes ei saa tervisliku seisundi tõttu tööturul võrdselt konkureerida. Teenust pakutakse ka neile, kes vajavad seda ajutiselt, tööjulguse ja -kogemuse ning enesekindluse saamiseks, et hiljem tööturule siseneda. Toetame kaitstud ja toetatud töö keskuste loomist ning praeguste asutuste töö paremat korraldamist.
- 4.3. Jätkame mitteaktiivsete noorte abistamisele suunatud meetmetega ning suurendame nende siirdumist tööturule või hariduse omandamisele.
- 4.4. Koostöös tööandjatega leiame lahenduse elukestva õppe soodustamiseks, võimaldades töötajal võtta pikemaajalist õppepuhkust, mille jooksul on talle tagatud ravikindlustus ja töökoht. Lisapuhkuse eesmärk võib olla nii täiendus- kui ka tasemeõpe.
- 4.5. Praktika on töö ning väärib õiglast tasustamist. Reguleerime praktikakorraldust ning selle tasustamist.
- 4.6. Nädalavahetusele langeva riigipüha korral anname töötajale esmaspäeva vabaks.

VIII ÕIGLANE JA ARENGUT SOODUSTAV MAKSUKESKKOND

Maksupoliitika on riigijuhtimise vahend, mille mõju ulatub kõikidesse eluvaldkondadesse. Maksupoliitika mõjutab ettevõtlust ja majanduse arengut, inimeste igapäevast tarbimiskäitumist ja lõpuks ka riigieelarve võimalusi pakkuda kõigile elanikele parimaid teenuseid. Kõik inimesed tunnetavad otseselt elluviidavate muudatuste mõju ning hindavaid neid nii otstarbekuse kui ka üleüldise õigluse seisukohalt. Sotsiaaldemokraadid tunnetavad selgelt vastutust, mis kaasneb maksupoliitiliste muudatustega ja suhtuvad vajaliku hoolega laiema mõjuga muudatustesse. Eelmisel majandusperioodil võeti vastu mitmed maksupoliitilisi otsuseid, mis muutsid riigi üldist maksukeskkonda. Tuleval valimisperioodil peavad sotsiaaldemokraadid vajalikuks tagada eelkõige maksurahu, selleks et tagada riigi üldine stabiilne areng. Me ei tõsta üldist maksukoormust. Teiseks kavatsame teha maksud õiglasemaks, selleks, et väheneks väiksema sissetulekuga inimeste maksukoormus. Samuti kavatsame langetada elektrienergia, kui ühe põhilise ettevõtluse sisendressursi aktsiisi.

- Me ei tõsta üldist maksukoormust.
- Teeme üksikisiku tulumaksu õiglasemaks.
- Tagame pensioni tulumaksuvabastuse miinumpalga ulatuses.
- Muudame annetused tulumaksuvabaks.
- Alandame elektriaktsiisi poole võrra.

1. Tasakaalukas ja õiglane maksustamine

- 1.1. Me ei tõsta üldist maksukoormust.
- 1.2. Me ei tõsta majutusasutuste käibemaksu.
- 1.3. Teeme üksikisiku tulumaksu õiglasemaks. Hoiame alampalga tulumaksuvabana. Tõstame lisaastmete arvestamise piiri 1200 eurolt 2000 eurole kuus. Selle tulemusena on alla 2000-eurosed sissetulekud vähemalt 500 euro ulatuses tulumaksuvabad.
- 1.4. Vanaduspensioniealistele töötajatele rakendame sotsiaalmaksusoodustust. Riik kompenseerib osa sotsiaalmaksust, mis motiveerib tööandjat eakamatele töö pakkumisel.
- 1.5. Piirame palga maksmist dividendide kaudu.

1.6. Kehtestame üle 50 000 euro maksvatele sõiduautodele luksusautomaksu. Maksust on vabastatud keskkonnasäästlikud sõidukid.

1.7. Viime läbi maa korralise hindamise.

2. Töötamist, õppimist ja annetamist soodustavad maksumuudatused

2.1. Lõpetame pensionäride ebaõiglase maksustamine. Sätestame, et miinimumpalga ulatuses ei kuulu pension maksustavate tulude hulka.

2.2. Vähendame kõrg- ja kutsekoolide õppepraktikat tegelikus töösituatsioonis läbivate õppurite töötasult makstavat sotsiaalmaksu 13% võrra.

2.3. Loomme soodsa maksukeskkonna tööandjapensioni süsteemi arenguks. Tööandja pensionilt makstavat sotsiaalmaksu vähendame 20% võrra.

2.4. Vähendame 13% võrra alaealiste hooajatöötajate sotsiaalmaksu.

2.5. Vabastame erisoodustusmaksust kõik tööandja tasutavad tasemeõppekulud.

2.6. Muudame kultuurkapitalile, spordile jne tehtavad annetused tulumaksuvabaks.

2.7. Alandame e-raamatute käibemaksu paberraamatutega samale tasemele.

2.8. Suurendame eraisiku aastase maksuvaba annetuse piirmäära 3000 eurole.

2.9. Jätkame ja suurendame tervisele ja spordile tehtavate kulude maksuvabastust.

2.10. Sarnaselt tööandjate maksuvabastusega töötaja sportimis- ja tervisekuludelt loome ka tööandja töötaja kultuurikulude maksuvabastuse.

3. Majandust soodustavad maksumuudatused

3.1. Tõstame maksuvaba tulu määra metsa müügil 5000 eurole ja laiendame selle ka füüsilisele isikule.

3.2. Lõpetame keskkonnapiirangutega metsa- ja põllumaadele makstud toetuste maksustamise.

3.3. Alandame elektriaktsiisi poole võrra.

IX KONKURENTSIVÕIMELINE MAJANDUS. TOIMEKAS JA TARMUKAS

EESTI

Eesti majanduse konkurentsivõime on üks põhilisi alustalasi, millele tugineb tulevaste põlvkondade toimetulek ja heaolu. Eesti on vabanenud odava allhankemaa staatusest ning peab nüüd rajama endale tee kõrgliigasse. Peame liikuma kõrge lisandväärtusega, digitehnoloogia võimalusi maksimaalselt kasutava, keskkonda säästva ja sotsiaalselt tundliku majandusmudeli suunas. Selleks peab andma võimaluse Eesti haridussüsteem, teadus- ja arendustegevus, infrastruktuuri areng ning soodus seadusandlik ja maksukeskkond. Oluline on riigi ja ettevõtluse vahelise suhtlemise muutumine lihtsaks ja arusaadavaks, bürokraatia vähendamine.

- Eraldame teadus- ja arendustegevuse kulutusteks riigieelarvelisi vahendeid 1% SKTst.
- Vähendame ettevõtlusbürokraatiat, välistame kord juba riigile esitatud andmete mitmekordse küsimise.
- Kolmekordistame programmi „Teed tolmuwabaks“. Viime mustkatte alla 200 km riigile kuuluvaid kruusateid aastas.
- Viime kogu raudtee elektritoitele.
- Strateegiliselt olulised riigi ettevõtted hoiame riigi omandis.

1. Seome omavahel ettevõtluse ja hariduse

- 1.1. Pikendame koolikohustust täisealiseks jõudmiseni või kutseharidust tõendava dokumendi saamiseni.
- 1.2. Edendame karjääri- ja ettevõtlusõpet inimeste paremaks osalemiseks tööturul ja ettevõtluses ning toetame alustavaid ettevõtteid.
- 1.3. Toetame kutsehariduskeskuste ja üldhariduskoolide koostööd, et valmistada noori ette tööturule sisenemiseks.
- 1.4. Tõstame kutsehariduses õpetatavate üldainete kvaliteeti. Soodustame kutsehariduse omandanud noorte edasiõppimist kõrgkoolides.

- 1.5. Vähendame kõrg- ja kutsekoolide õppepraktikat tegelikus töösituatsioonis läbivate õppurite töötasult makstavat sotsiaalmaksu ja määrame õppuri sotsiaalmaksuks 13%.
- 1.6. Toetame kõigi töötajate regulaarset täiendus- ja ümberõpet. Pöörame erilist tähelepanu inimeste digioskuste arendamisele ja viime ellu mahuka täiendusõppeprogrammi „Tark Eesti 2030“.
- 1.7. Rakendame senisest enam tulemuspõhist lisarahastust neile teadusasutustele, mis teevad tihedat koostööd ettevõtlussektoriga.
- 1.8. Peame oluliseks Eesti hariduse rahvusvahelistumist – toetame vastavat õppekavaarendust ning ettevõtetega koostöökogemust omavate välisõppejõudude osalemist õppe- ja teadustöös.
- 1.9. Vabastame erisoodustusmaksust kõik tööandja tasutavad tasemeõppekulud.

2. Tõstame suure lisandväärtusega eksportivate ettevõtete arvu kaks korda

- 2.1. Toetame tööstusettevõtete digiteerimist ja automatiseerimist ning teiste tööstuspoliitika rohelises raamatus kavandatud tegevuste elluviimist.
- 2.2. Toetame välisinvesteeringute Eestisse toomist, nende jaotumist üle Eesti ja seeläbi suurema lisandväärtusega töökohtade loomist. Välisinvestoritele Eesti tutvustamisel teeme tihedat koostööd kohalike omavalitsustega ja diplomaatiliste välisesindustega.
- 2.3. Teeme ettevõtetele kättesaadavaks maailmatasemel tootearenduse ja ekspordi kompetentsi, toetades rahvusvahelise kogemusega ekspertide värbamist.
- 2.4. Toetame ettevõtete ekspordivõimekust, loome Eesti Ettevõtte Ekspordikohvri, mis sisaldab tööriistu ekspordivõimekuse suurendamiseks.
- 2.5. Toetame innovaatiliste toodete ja teenuste loomist, tuues Eestisse ülikoolide ning ettevõtete koostöös teostatavaid teadus- ja arendusprojekte.
- 2.6. Eelistame ettevõtete toetamisel laene toetustele.

3. Toome Eestisse rohkem turismitulu. Selleks

- 3.1. suurendame Eesti kui reisisihtkoha tuntust ja suurendame välisturistide ööbimiste arvu;

- 3.2. kasvatame otselennuühenduste arvu ja sagedust, anname otselennuliinide reklaamimiseks turundustoetust;
- 3.3. toetame regionaalsete lennujaamade tegevust;
- 3.4. rekonstrueerime linnahalli rahvusvaheliseks konverentsi- ja kontserdikeskuseks;
- 3.5. arendame koostöös erasektoriga loomemajandust ja kultuurieksporti;
- 3.6. loome innovaatilisi turismitooteid ja teenuseid (nt virtuaalreaalsus linnaruumis).

4. Majanduse arengu tagamiseks

- 4.1. eraldame teadus- ja arendustegevuse kulutusteks riigieelarvelisi vahendeid vähemalt 1% SKTst. Toetame avaliku ja erasektori koostööd, kaasamaks teadus- ja arendustegevusse senisest rohkem erasektori vahendeid. Loomes stipendiumi teadlastele, kes lähevad oma teadustöö rakendamiseks tööle ettevõtetesse.
- 4.2. toetame ettevõtjaid juhtimiskvaliteedi tõstmisel. Peame vajalikuks jätkusuutliku ja vastutustundliku ettevõtluse süsteemset edendamist ja väärtustamist. Tunnustame hästi juhitud ja töötajasõbralikke ettevõtteid. Peame oluliseks soolist tasakaalu ettevõtete juhtorganites, toetame naisettevõtlust ja naisettevõtjate organisatsioone.
- 4.3. parandame ettevõtlus- ja investeerimiskeskonda, sealhulgas tagades väikeaktsionäride parema kaitse.
- 4.4. vähendame ettevõtlusbürokraatiat, välistame kord juba riigile esitatud andmete mitmekordse küsimise ja võimaldame väikeettevõtetele erisusi aruandluskohustuse täitmisel. Hoiame ettevõtjaid põhjendamatult koormavate ja läbimõtle mata õigusaktide eest.
- 4.5. tootlikkuse tõstmiseks toetame nii riigi osalemist ettevõtete kõrgtehnoloogiahanges kui ka innovatsioonikomponendi arvestamist riigihangetel.
- 4.6. loome riigi ja erasektori koostöös riskikapitalifondi alustavatele teadusmahukate ettevõtetele.
- 4.7. väljastame sihtotstarbelisi teadus- ja arendustegevuse toetusi otse ettevõtjatele. Praegu rakendatakse seda kaitsetööstuse ja põllumajanduse valdkonnas.
- 4.8. elavdame Eesti kapitaliturgu, sh soosime riigiettevõtete võlakirjade emiteerimist Tallinna börsil.

4.9. peame oluliseks vastutustundliku ettevõtluse süsteemset edendamist ja selle väärtustamist.

4.10. kohaldame EL riigiabi reegleid sihipäraselt ekspordi kasvu huvides.

4.11. Rakendame soodustusi uusi töökohti loonud regionaalsetele tööstusinvesteeringutele.

5. Riigi julgeoleku ja oluliste teenuse kättesaadavuse tagamiseks

5.1. hoiame strateegiliselt olulised riigi ettevõtted riigi omandis. Et tagada Eesti atraktiivsus erainvestoritele ja suurendada konkurentsi, peaks riik ettevõtlusega tegelema nii vähe, kui on hädatarvilik. Iga riigiettevõtte erastamisotsust tuleb hinnata eraldi, aga riigi sekkumine on õigustatud vaid siis, kui konkurentsi mingis valdkonnas ei ole tekkinud ning eksisteerib turutõrge.

5.2. viime läbi postiteenuse reformi. Määrame universaalse postiteenuse kättesaadavusele uued, regionaalsetest ja kohalikest vajadustest lähtuvad kriteeriumid ja katame selle osutamise kulud riigieelarvest.

5.3. toetame kohalike väikeettevõtlusvõrgustike loomist ja arengut ning olmeteenuste pakkumist maapiirkondades.

5.4. vähendame olulisel määral majutusettevõtetele esitavaid nõudeid valdkondades, kus toimib iseregulatsioon, sh loobume hotellide tarnitamise (järkude andmise) regulatsioonist. Vähendame ülemäära bürokratlikke ja ebaproportsionaalselt kulukaid nõudeid.

5.5. tagame ettevõtluskonto kasutajale pensioni ja ravikindlustuse:

5.5.1. töötame välja analoogse lahenduse II pensionisambale, mis sobituks tänapäeva uute (sh jagamismajanduse) töövormidega (osaajaga töö, tööampsud jne);

5.5.2. võimaldame ravikindlustuse saamiseks puuduva osa ulatuses teha täiendav sissemakse.

6. Ettevõtlust ja liikuvust toetava taristu arendamiseks

6.1. panustame Tallinna-Helsingi tunneli rajamiseks vajalikesse uuringutesse.

6.2. suurendame teehoidu suunatavaid vahendeid. Kolmekordistame programmi „Teed tolmuvabaks“ – viime mustkatte alla 200 kilomeetrit riigile kuulvaid kruusateid aastas. Viime

lõpuni Tallinna-Mäo 2+2 ehituse ja teised planeeritud 2+2 lõigud. Parandame põhimaanteedehituse ohutust, ehitame vähemalt 2+1 tasemele Tallinna-Tartu, Tallinna-Narva ja Tallinna-Ikla maanteed.

6.3. Toetame turvaliste jalg- ja jalgrattateede võrgustike arendamist, sealhulgas jalgratturitele eraldatud rattakiirteede ehitamisest linnades. Lubame kasutada investeerimisvahendeid ka jalgrattaparklate ja -majade rajamiseks.

6.4. arendame reisirongiliiklust:

6.4.1. viime Tallinna-Tartu ja Tallinna-Narva suundadel kiiruse kuni 160 kilomeetrini tunnis,

6.4.2. soetame uued vajalikud rongid reisijateveo tagamiseks,

6.4.3. viime kogu reisijateveo raudteel elektrirongidele,

6.4.4. taastame Turba-Rohuküla raudtee,

6.4.5. muudame kõik raudteeülesõidud ohutuks.

6.5. tagame tõrgeteta parvlaevaliikluse suvisel tipp-perioodil! Hoiame viienda parvlaeva suvel töös ja püsivalt liinil. Parvlaevaliikluse sagedus peab aasta läbi vastama kohalike elanike ja ettevõtete vajadusele. Korraldame Rohuküla-Heltermaa liinil vähemalt 12 sõitu päevas ning Sõru-Triigi liinil iga päev neli sõitu.

7. Arendame edasi nutikat transpordikorraldust. Nutikate lahenduste abil

7.1. vähendame liikluses hukkunute ning raskelt viga saanute arvu. Suurendame liikluskorralduslike ja juhte abistavate innovaatiliste transpordilahenduste laialdasemat kasutuselevõttu Eestis.

7.2. suurendame maapiirkondades ühistranspordi kättesaadavust nüüdisaegsete nutikate transpordilahenduste kasutuselevõtu varal.

7.3. vähendame linnades ummikuid, selleks juurutame targa linna lahendusi.

7.4. muudame kehtiva ajapõhise teekasutustasu süsteemi läbitud vahemaa põhiseks, mis on õiglasem ja nutikam.

8. Käivitame programmi „E-residentsus 2,0“, millega tagame, et e-residentsusest saab laiapõhjaline ja läbimõeldud platvorm, mis on kasuks Eesti majanduse arengule.

9. Toetame infotehnoloogia arengut

- 9.1. Selleks, et püsida e-riigina juhtpositsioonil, panustame tehnoloogia nüüdisajastamise ja arendamise.
- 9.2. Arendame välja Eestis TI kompetentsikeskuse ja pakume loodud teadmisi ka teistele riikidele.
- 9.3. Kaasame erasektorit rohkem e-riigi arendusse, anname uut hoogu avaandmete kättesaadavuse parandamisele, et andmete avamine saaks uueks normaalsuseks. Jätkame sammudega (tarkvara)lahenduste taaskasutuse edendamiseks koodivaramu kaudu.
- 9.4. Arendame e-riiki platvormi põhimõttel, et teeme erasektorile kättesaadavaks komponente ja anname võimaluse riigi taristu, andmete ja süsteemide baasil uusi lahendusi luua ja pakkuda.
- 9.5. Loomme e-riigi arendusfondi, investeerime igal aastal e-riigi arendusfondist 5% rakenduslikku teadus- ja arendustegevusse (sh küberjulgeoleku alal). Käivitame e-riigi ja küberturbe tehnoloogiate kiirendid Start-Up Estonia raames.
- 9.6. Käivitame ametnike digiakadeemia programmi digioskuste laialdaseks tõstmiseks.
- 9.7. Edendame innovatsioonihangete süsteemi. Arvestame riigihangete juures innovatsiooni komponenti.

10. Arendame äridiplomaatiat. Tugevdame Eesti välisesinduste võimekust ärisidemete loomiseks ja Eesti tutvustamiseks äriühingondades

11. Loomme Eestisse maailma parima keskkonna iduettevõtete arenguks.

X KONKURENTSIVÕIMELINE MAAMAJANDUS

Arukas biomajandus ehk maa-, metsa- ja veeressursside heaperemehelik ja keskkonnahoidlik kasutamine on oluline alus Eesti jätkusuutlikkusele ja maapiirkondade arendamisele. Põllumajandus on olulisim maaressursi kasutaja, meie toiduga varustaja ja tähtis eksportija. Põllumajanduse ja toidutootmise hea käekäik ja jätkusuutlikkus on võimalik toodangu kõrgema lõppväärtuse kaudu. Sellele peavad tuge pakkuma toimiv ühistegevus ja ausad kaubandustavad.

- Maksame otsetoetusi (üleminekutoetusi) maksimaalmäära.
- Toetame ühistulisi ettevõtteid ja tegelikke tootjaid.
- Vähendame toidu raiskamist.
- Lõpetame loomade väärkohtlemise tööstuslikus loomapidamises.

1. Tagame Eesti põllumehe võrdsed tingimused Euroopa Liidu turul

- 1.1. Tagame läbirääkimistel põllumajandusele võrdsed konkurentsitingimused Euroopa Liidu turul.
- 1.2. Jätkame 2020. aastal riigieelarvest üleminekutoetuste maksmist maksimaalmäära.
- 1.3. Maksame noorte põllumajandustootjatele toetust Euroopa Liidu kokkulepitud maksimaalmäära.
- 1.4. Jätkame väikepõllumajandustootjate toetusega ja tõstame toetusmäära.
- 1.5. Toetame enam väikesi ja keskmise suurusega põllumajandusettevõtteid, rakendame tõhusamalt tootmiskohustustega seotud toetusi.
- 1.6. Maksame ühtse pindalatoetusega igale põllumaa hektarile võrdset toetust.
- 1.7. Toetame innovatiivseid lahendusi n-ö euroheina tootnud rohumaade keskkonnahoidlikuks ja tootlikuks kasutamiseks.

2. Toetame vastutustundlikku ja jätkusuutlikku maamajandust

- 2.1. Toetame investeringutoetustega keskkonnainvesteeringuid ning muid avalikku hüve pakkuvaid projekte. Üsikettevõtte tootmisega otseselt seotud investeeringute puhul tuleb enam kasutada finantsinstrumente, mis paneb vastutuse projekti elujõulisuse eest ettevõtjale.

- 2.2. Jätkame Natura 2000 metsaalade toetuste maksmist riigieelarvest keskkonnaministeeriumi kaudu. Vabanevad vahendid kasutame MAKi Eesti riigipoolse finantseerimise suurendamiseks.

3. Väärtustame Eesti toitu ja selle tootmist

- 3.1. Toetame Eesti toidu programmi ja kohaliku toidukultuuri arengut, samuti mahemajanduse tervikprogrammi.
- 3.2. Lõpetame loomade väärkohtlemise tööstuslikus loomapidamises, tõhustades järelevalvet loomapidamistingimuste üle.
- 3.3. Lõpetame toidu raiskamise. Koostöös tootjate, kaubandusettevõtete ja toidupankadega arendame edasi võimalusi toidu äraviskamise vältimiseks. Toetame riigi poolt Eesti Toidupanka ja teisi abiorganisatsioone, et korraldada toidu jõudmine abivajajateni enne toidu realiseerimistähtaja lõppemist.
- 3.4. Vähendame järelevalvekoormust ettevõtetele, kes on seni eeskujulikult toiduohutuse ja päritolu nõuetest kinni pidanud. Tagame toiduainete korrektse märgistamise, et välistada tarbija eksitamine nii toidu päritolus kui ka tootmis- ja töötlemisviisides.
- 3.5. Toetame turule orienteeritud mahepõllumajanduse edasist arengut.
- 3.6. Suurendame aiandussektori konkurentsivõimet. Vähendame maagaasi aktsiisi katmikaladel kasutatavas kütuses.

4. Toetame Eesti maamajanduse ettevõtteid

- 4.1. Toetame ühistegevust põllumajanduses ja kalanduses.
- 4.2. Tugevdame Maaelu Edendamise Sihtasutust. Loome riigi, põllumajandusettevõtete ja MESiga koostöös riskiabifondi.
- 4.3. Suurendame tehnorajatiste talumistasusid.
- 4.4. Säilitame põllumajanduses ja kalanduses kasutatavale diiselkütusele soodsama aktsiisimäära.
- 4.5. Suurendame investeeringuid maaparandussüsteemide korrashoiuks.
- 4.6. Toetame jahiseltse metsloomade käitlemisega seotud investeeringute soetamisel.

5. Rakendame teaduse maaelu edendamiseks

- 5.1. Toetame teadus- ja arendustegevust ning panustame innovaatiliste lahenduste leidmisele ja kasutuselevõtule kalavarude majandamisel vesiviljeluse ja merivesiviljeluse arendamisel.
- 5.2. Rakendame keskkonnakaitse põhimõtteid, mis keeldude asemel toetavad ressursi tõhususe ja tootlikkuse kasvu. EL baastasemest rangemate keskkonnanõuete kehtestamine Eestis peab olema pigem erand kui reegel ja piiratud selgelt põhjendatud vajadusega.
- 5.3. Peame oluliseks põllumajandus- ja toiduteaduste arengut, eelkõige seotuna põllumajanduse ja toidusektoriga, aga ka biotehnoloogiasektori majandusliku võimekuse kasvuga.

XI TÕHUS REGIONAALPOLIITIKA JA TUGEVAD OMAVALITSUSED

Eesti ühiskond muutub rikkamaks. Üks probleeme on, et see rikkus ei jaotu Eesti territooriumil ühtlaselt. Rikkuse ebaühtlane jaotumine põhjustab ääremaastumist – rahvastiku äravoolu äärealadelt ning koondumist suurematesse keskustesse. Sotsiaaldemokraadid on veendunud, et kogu Eesti peab elama. Riik peab ääremaastumise protsessile vastu seisma. Eelkõige tuleb riigi tasemel toetada töökohtade püsimist ja tekkimist maapiirkondades, taristu arendamist, elukohtade ja teenuste kättesaadavuse toetamist ning kohalik initsiatiivi ja kohaliku demokraatia arengut. Regionaalne lõhe ei tohi enam suurenedagi!

- Maksame maapiirkonda loodud töökohale palgatoetust.
- Jätkame üürimajade programmi.
- Toetame korterelamute renoveerimist maapiirkondades.
- Vähendame oluliselt eramu ehitamise ja renoveerimisega seotud bürokraatiat.
- Kiirendame kolm korda programmi „Teed tolmuvaaks“.
- Suurendame kohalike omavalitsuste tulubaasi ja otsustusõigust.

1. Maal on ettevõtlusega tegelemine soodsam!

1.1. Maksame palgatoetust igale maapiirkonda loodud töökohale. Palgatoetusega saab ettevõtja aastaks palgata pikaajalisi töötuid ja tööturult eemal olijaid, nagu väikelastega kodus olnud lapsevanemaid või koolilõpetamise järel hõiveta jäänud inimesi. Riik katab ettevõtjale töötaja palgakulu pooles ulatuses. Tingimuseks seame, et ettevõtja peab töötasuna maksma vähemalt pooleteistkordse miinimumpalga. Lahendus on ennast tõestanud Ida-Virumaal, laiendame palgatoe võimalusi maakondadesse väljaspool Tallinna, kuldse ringi valdasid ja Tartut.

1.2. Paremad oskused – kõrgem palk! Eestis on täitmata tuhandeid kõrgepalgalisi töökohti, samal ajal kui paljud inimesed ei leia endale sobivat tööd. Muudame töötukassa koolitustoetuse tingimusi nii, et see soodustaks eelkõige maapiirkondadesse kõrgema palgaga töökohtade loomist.

1.3. Pakume ettevõtetele investeerimisgarantiid, seejuures rakendame maapiirkondade ettevõtetele väiksemat omafinantseerimise nõuet.

- 1.4. Taastame ettevõtetele regionaalse investeringutoetuse.
- 1.5. Loomme regionaalse energiapaketi, mis koosneb võrkudega ühinemine toetusest ja hajusa energiatootmise toetamisest. Suurendame võrkudega liitumise programmi mahtu ja piirmäärasid. Toetame päikese- ja koostootmisjaamade rajamist.
- 1.6. Kolmekordistame programmi „Teed tolmuwabaks“. Viime mustkatte alla 200 km riigi kruusateid aastas. Riigiteede ülevõtmisel kohalike omavalitsuste poolt seisame selle eest, et kaasneksid ka rahalised vahendid investeringuteks ja tehhoolduseks.
- 1.7. Jätkame „Viimase miili“ programmi. Eraldame vajaliku lisaraha kiire interneti toomiseks igasse külasse, iga majapidamiseni.
- 1.8. Töötame välja süsteemi, millega toetame omavalitsusele huvi ettevõtluse arendamise vastu. Maksame maapiirkondade omavalitsustele 100 eurot aastas iga erasektori töökoha pealt, innustades kohalikke omavalitsusi looma ettevõtluse arenguks võimalikult soodsaid tingimusi.

2. Maal on kodu rajamine lihtsam!

- 2.1. Suurendame hajaasustuses või väiksemas asulas (linnad kuni 10 000) kaks korda (kuni 120 m²) ehitusteatisel alusel ehitatava elamu lubatud pinda.
- 2.2. Pakume noorele perele kodu rajamiseks maapiirkonnas elamuasemelaenu jaoks Kredexi käendust, suurendame käendusmäära 40 protsendile ja toetame omafinantseeringu maksmisel.
- 2.3. Toetame korterelamute renoveerimist maapiirkondades – tõstame toetuse osakaalu väljaspool Tallinna ja Tartut 50 protsendile.
- 2.4. Jätkame üürielamute programmi turutõrkepiirkondades. Eelistame väiksemaid maakonnalinnu ja keskusasulaid.

3. Maal on maa kättesaadav!

- 3.1. Võtame kõik tõkked omavalitsustele arenguks (elamuehitus ja ettevõtluse areng) vajaliku maa munitsipaliseerimiselt.
- 3.2. Toetame maal kodu rajamist. Suurendame riigi poolt hajaasustusprogrammi vahendeid.
- 3.3. Suurendame eramajade rekonstrueerimise programmi mahtu.

4. Säilitame maal vajalikud teenused!

- 4.1. Igas kohalikus tõmbekeskuses on lasteaed ja kool, igas maakonnas on maakonnahaigla. On see haridus või tervishoid, sotsiaaltoetused, ligipääs vajalikele teenustele peab säilima.
- 4.2. Toetame kodulähedase põhikooli püsivust ja suurendame jätkusuutliku maagümnaasiumi lisatoetust. Me ei riigista gümnaasiumivõrku.
- 4.3. Tagame eriarstide vastuvõtu ka maakonnalinnades.

5. Teeme teed korda!

Suurendame investeringuid vabasse liikumisse: teedesse, raudteedesse, ühistranspordikorraldusse, parvlaeva- ja lennuliiklusesse. Arendame reisirongiliiklust – viime kogu reisirongiliikluse elektrile, tõstame kiiruseid ja laiendame areaali. Viime mustkatte alla 200 km riigi kruusateid igal aastal. Rajame uusi neljarealisi lõike Tartu, Pärnu ja Narva suunal. Ehitame põhimaanteed kolmerealisteks.

6. Toetame kohalikku initsiatiivi ja maakondade iseseisvat arengusuutlikkust

- 6.1. Iga maakonna omavalitsused, ettevõtted ja kodanikuühendused üheskoos ja iseseisvalt, koostavad oma arengustrateegiad ja viivad selle ka ellu.
- 6.2. Suurendame oluliselt omavalitsuste otsustusõigust. Selleks suuname kogu omavalitsuste toetusfondi otse nende tulubaasi. Suurendame omavalitsuste tulubaasi.
- 6.3. Anname regionaalarengu rahad kohalikule tasandile jaotada LEADERi põhimõttel.
- 6.4. Loomme riiklikult rahastatud maakonnalinnade arenguprogrammi, mis sisaldab toetust investeringutele ühiskasutuses olevale ühistranspordi ja sotsiaalsesse infrastruktuuri.
- 6.5. Piirkondliku arengu toetamiseks ja töökohtade loomiseks soodustame riigiasutuste paiknemist väljaspool suurlinna. Jätkame riigiasutuste töökohtade Tallinnast väljaviimise programmiga.
- 6.6. Rakendame hea avaliku ruumi põhimõtteid. Jätkame linnasüdame korrastamist.
- 6.7. Toetame omavalitsuste vabatahtlikku liitumist.
- 6.8. Vähendame võimu koondumist pealinna. Tugevdame kohalike kogukondade otsustusõigust. Analüüsime haldusreformi tulemeid ja liigume edasi riigireformiga.
- 6.9. Toetame ja soodustame omavalitsuste regionaalset koostööd. Analüüsime regionaalseks arenguks oluliste valdkondade üleandmist omavalitsuste regionaalsele koostöötasemele.

XII AVATUM, LIHTSAM JA TÕHUSAM VALITSEMINE

Tõhus riik ja avatud valitsemine tähendab eelkõige vastastikust usaldust õiguskeskkonna loojate ja selles toimijate vahel. Liigne bürokraatia hävitab lõpuks nii kodaniku, ametniku kui ka ettevõtlusiniitsiatiivi. Ilma initsiatiivita ühiskond ei arene. Initsiatiiv vajab usaldust. Nii vajab usaldust ka riigi juhtimine tervikuna. Riik ja selle juhtorganid, rahvas, sihtgrupid, huvigrupid ja liidrid, moodustavad kokku ühe terviku, mis peab hea seisma meie, riigi ja rahva käekäigu ja kestmise eest.

- Tõmbame bürokraatia vohamisele jõuliselt pidurit.
- Rahva võim, osalus ja teadlikkus riigivalitsemises peab suurenema.
- Muudame üleriigilised valimisnimekirjad avatuks. Riigikogusse peab pääsema see, kes sai rohkem hääli.

1. Vähem bürokraatiat

- 1.1. Läheme jõuliselt edasi nullbürokraatia projektiga. Selleks jätkame õiguskeskkonna revisjoni, vähendame dubleerivaid ja liigselt koormavaid regulatsioone. Muudame nullbürokraatia rakkerühma tegevuse püsivaks. Vähendame üldist bürokraatiast tulenevat halduskoormust 25% nelja aasta jooksul. Lihtsustame asjaajamist ja kiirendame menetlusprotsesse.
- 1.2. Vähendame ettevõtlusbürokraatiat, välistame kord juba riigile esitatud andmete mitmekordse küsimise ja võimaldame väikeettevõtetele erisusi aruandluskohustuse täitmisel.
- 1.3. Vähendame majandustegevuse loakohustust, kaotades ära tegevusload valdkondades, kus need ei ole enam vajalikud.
- 1.4. Viime lõpuni riigimajade loomise maakonnakeskustesse.
- 1.5. Loome ettevõtetele bürokraatiavabad tugiprogrammid.

2. Rohkem demokraatiat

- 2.1. Muudame üleriigilised valimisnimekirjad avatuks. Reastame kandidaadid üleriigilises nimekirjas vastavalt nende kogutud häälte arvu suhtele ringkonna lihtkvooti.
- 2.2. Kehtestame erakondade reklaamikuludele ülempiiri.

- 2.3. Muudame erakondade rahastamise süsteemi, jagame pool eraldisest kõigi erakondade vahel, kes on kogunud vähemalt 2% valijate häältest, proportsionaalselt valimistel kogutud häältega. Teine pool eraldisest jagatakse kõigi parlamendis esindatud erakondade vahel võrdselt. Erakondadel, kes kogusid vähemalt 1% valijate toetuse, säilib 10 000-eurone toetus.
- 2.4. Viime presidendi valimise valimiskogusse. Suurendame presidendi valimiskogus kohaliku omavalitsuste esindajate osakaalu ja anname kõigile volikogudele õiguse saata valimiskogusse vähemalt kaks esindajat.
- 2.5. Kehtestame pealinnaseaduse.
- 2.6. Sätestame, et riigikogus arutusele tulevatele olulisimatele seaduseelnõudele lisatakse analüüs selles kavandatavate muutuste regionaalse, keskkonna- ja sotsiaalse mõju kohta, sh soolise võrdõiguslikkuse vaatekohast.
- 2.7. Tihendame strateegilist partnerlust avalikku huvi kaitsvate esindusorganisatsioonidega, kaasates neid õigusloomesse ja tagades ühise infovälja.
- 2.8. Töötame välja kohalike omavalitsuste kaasamise hea tava.
- 2.9. Töötame välja õiguslikud alused rahvahääletuste laialdasemaks kasutuselevõtuks. Seome eelnõu rahvahääletusele panemise lahti Riigikogu laialisaatmise küsimusest.
- 2.10. Rakendame kaasava eelarve põhimõtet riigieelarve kujundamisel ja parandame riigieelarve läbipaistvust.
- 2.11. Arendame digitaalset demokraatiat – kasutame osalusdemokraatiat arendamiseks tänapäevaseid suhtluskanaleid.

XIII SIDUS ÜHISKOND, LÕIMUMINE

Sotsiaaldemokraadid austavad Eestis elavaid 194 rahvuse esindajaid ning peavad kultuurilist mitmekülgset meie ühiskonna ja kultuuri rikkuseks. Meie eesmärgiks on sidus Eesti, kus erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesed osalevad aktiivselt ühiskonnas, sh on tagatud kõigi eestimaalaste ligipääs avalikele teenustele. Soovime luua tugeva ja turvalise ühiskonna, kus kogukondade vahel on tihedad teineteist austavad suhted, kus jagatakse demokraatlikke väärtusi. Sidusa ühiskonna kujundamisel on oluline lähtuda tasakaalustatud rändepoliitikast ning hoida tihedat kontakti Eesti diasporaaga.

- Seisame riigiidentiteedi eest, kus eri rahvusest ühiskonnaliikmed tunnevad end võrdväärsena.
- Tagame teise emakeelega õpilastele eesti keele omandamise ning kvaliteetse aineõpetuse.
- Töötame välja ja rakendame koosõppiva kooli mudelit, mille eesmärgiks on liikuda ühtse Eesti haridussüsteemi suunas.
- Tagame elanikkonna parema kaasamise ühtsesse Eesti inforuumi.

1. Ühtse riigiidentiteedi tagamine

- 1.1. Tööturul võrdse kohtlemise edendamiseks jätkame eesti keelest erineva emakeelega spetsialistide karjäärivõimaluste edendamist avalikus teenistuses. Võimaldame avalikele teenistujatele riigi kompenseeritud erialast eestikeeleõpet.
- 1.2. Loome ja hoiame piisaval infotasemel kõigi ministeeriumide ja riigiasutuste nii inglise- kui ka venekeelsed koduleheküljed.
- 1.3. Toetame Eesti kultuuri tutvustamist Eestis elavatele vähemusrahvustele ning vähemusrahvuste kultuurilise tegevuse ja ajaloo tutvustamist eestlastele.
- 1.4. Jätkame rahvusvähemuste organisatsioonide toetamist.

2. Eesti keel õppe parandamine ja aineõpetuse kvaliteedi tagamine vene õppekeelega haridusasutustes

- 2.1. Parandame eesti keele kui suhtluskeele omandamist venekeelsetes haridusasutustes.

- 2.2. Suurendame keekekümblsruühmade ja -klasside arvu ja tagame nende riigieelarvelise finantseerimise suurema koefitsiendi alusel.
- 2.3. Kasutame riikliku lõimumiskava vahendeid, et võimaldada teise emakeelega õpilastele perioodilist õpet eestikeelses keskkonnas
- 2.4. Loomme erirahastuse eesti keelt emakeele tasemel valdavate pedagoogide tööle asumiseks vene õppekeelega lasteaedadesse ja koolidesse, maksame neile selleks starditoetust ja püsivat lisatasu.
- 2.5. Tagame tugiõpetuse eestikeelsetes lasteaedades ja koolides õppivatele venekeelsetele lastele.
- 2.6. Toetame eesti keele innovaatilise õpetusmudeli väljatöötamist vene õppekeelega koolidele koos tänapäevaste infotehnoloogial põhinevate õppematerjalide väljaandmisega eestikeelse aineõppe teostamiseks.
- 2.7. Laiendame venekeelsete koolide õpetajate erialase kvalifikatsiooni täiendamise võimalusi, seome need eesti keele täiendusõppega ning toetame eesti ja vene õpetajate erialast koostööd aineseltside, õpetajavahetuse ja mentorluse kaudu.

3. Koosõppiva kooli mudeli väljatöötamine ja rakendamine

- 3.1. Liigume ühtse Eesti haridussüsteemi suunas, kus ühe katuse all õpivad ja tegutsevad alates lasteaiast ja põhikoolist eestlastega koos teise emakeelega õpilased, kel on ühised tunnid, huvitegevused ning üritused. Sellises koolis säilitatakse ja väärtustatakse erineva emakeelega õpilaste rahvuslikku ja kultuurilist identiteeti. Üleminek sellisele koolile saab toimuda vaid paikkondlikke eripärasid arvestades.
- 3.2. Korraldame koosõppiva kooli erinevate piirkondlike mudelite arutelu sihtrühmadega, teeme koostööd kohalike omavalitsustega. Avame esimesed koolid aastal 2020.
- 3.3. Koosõppiva kooli kvaliteetse toimimise tagamiseks korraldame nii eesti kui ka vene keeles töötavate õpetajate spetsiifilise ettevalmistuse ülikoolides ja praeguste õpetajate ümberõppe ning täienduskoolituse.

4. Venekeelse elanikkonna kaasamine Eesti inforuumi

- 4.1. Tagame eesti keele tasuta õppe võimalused kõigile soovijaile sõltumata vanusest ja keeleoskuse tasemest. Toetame eesti keele majade arendamist Tallinnas ja Narvas.
- 4.2. Toetame venekeelse raadio-, tele- ja multimeediakanali olemasolu ERR koosseisus, nähes selle ühe olulise eesmärgina venekeelse elanikkonnale suhtlus- ja arvamuspäiga võimaldamist ühiskonna ees seisvate aktuaalsete probleemide suhtes.
- 4.3. Tõstame eri emakeelega Eesti elanike õigusteadlikkust ja ligipääsu õigusaktidele. Jätkame Eesti Vabariigi olulisimate seaduste tasuta elektroonilist levitamist vene keeles sarnaselt inglise keelega, laiendame tasuta juriidilise abi kättesaadavust Eesti eri emakeelega elanikele.
- 4.4. Jätkame Eestis müüdavate ravimite ning muu inimeste tervise ja ohutusega seotud info tarbijatele kättesaadavaks tegemist ka inglise ja vene keeles.
- 4.5. Tagame erinevate vanuserühmade ja elukutsete esindajate eesti keele õppe keelekeskkonnas.

5. Eesti kodanike arvu suurendamine

- 5.1. Jätkame ja laiendame keeleõppelepingute sõlmimist kodakondsuse taotlejatega. Võimaldame osaleda tasuta keeleõppes kuni keeleoskuse taseme B1 saavutamiseni ning kasutada keeleõppeks lisapuhkust.
- 5.2. Võimaldame taotluse alusel naturalisatsiooni korras Eesti Vabariigi kodakondsust Eestis sündinud alla 15-aastastele lastele, kelle vanem või vanemad on Eestis pikaajalise elaniku elamisloa alusel elavad kolmanda riigi kodanikud. Täisealiseks saades peab laps kodakondsuse säilitamiseks loobuma kolmanda riigi kodakondsusest.
- 5.3. Lõpetame kodakondsusetuse taastootmise.
- 5.4. Jätkame jõupingutusi, et kodakondsuspoliitika põhialuseid muutmata vähendada oluliselt kodakondsuseta isikute arvu Eestis.

XIV SOLIDAARNE ÜHISKOND

Sotsiaaldemokraadid hindavad ja väärtustavad iga inimest Eesti ühiskonnas. Ükski inimene ei tohi kannatada alandamise ja diskrimineerimise pärast. Eesti rikkus on meie mitmekesisus. Paraku on meie ühiskonnas järjest enam levinud negatiivsetel eelarvamustel ja stereotüüpidel põhinevad hoiakud vähemusgruppidesse kuuluvate inimeste suhtes. Sotsiaaldemokraadid on järjekindlad inimõiguste ja põhiõiguste eest seisjad.

- Võrdse töö eest võrdne palk. Eestis on endiselt sooline palgalõhe Euroopa Liidu sügavaim ja see peab vähenema. Naiste majanduslik sõltumatus on demokraatliku ühiskonna alusväärtus.
- Naiste osalus poliitika- ja ettevõtlusotsuste tegemisel peab kasvama.

1. Seisame selle eest sama või võrdväärse töö eest tuleb maksta võrdset tasu

- 1.1. Laiendame võrdse palga järelevalvet ka erasektorile.
- 1.2. Suurendame palkade läbipaistvust. Palgad avaliku sektori töökuulutustes peavad olema avalikud.
- 1.3. Vähendame soolist segregatsiooni hariduses ja tööturul.

2. Soopõhine diskrimineerimine ei ole aktsepteeritav!

- 2.1. Taotleme soolist tasakaalu valimisnimekirjade koostamisel.
- 2.2. Peame oluliseks soolist tasakaalu ettevõtete juhtorganites.

3. Edendame võrdõiguslikkust ühiskonnas

- 3.1. Toetame vanemapuhkuse paindlikumat jagamist lapsevanemate vahel. Väärtustame isa rolli lapse kasvatamisel. Pikendame isapuhkust kolmele kuule.
- 3.2. Jätkame mitmekesisuse märgise väljaandmist. Võtame eesmärgiks, et aastaks 2023 oleks vähemalt veerand avaliku sektori asutustest liitunud mitmekesisuse märgise kontseptsiooniga

- 3.3. Arvestame eri ühiskonnarühmade erinevaid vajadusi ja suuname raha nendele teenustele, mille järele on suurem vajadus. IMFi järgi aitab sootundlik eelarvestamine suurendada eelarve stabiilsust ning jätkusuutlikkust ja kogu ühiskonna heaolu. Arvestame riigieelarve koostamisel senisest enam eri ühiskonnarühmade, sh meeste ja naiste erinevaid vajadusi.
- 3.4. Võrdõiguslikkuspoliitika tugevdamiseks kaalume võrdõiguslikkuse valdkonna koondamist ühe ministri vastutusalasse.
- 3.5. Sätestame, et kuriteo toimepanemine vaenu õhutamise eesmärgil kuulub karistust raskendavate asjaolude hulka.
- 3.6. Tagame ühtlase kaitse diskrimineerimise eest. Laiendame võrdõiguslikkuse voliniku pädevust.
- 3.7. Kõigil inimestel on õigus perekonnaelu kaitsele. Abielu institutsiooni muutmata peame vajalikuks kooseluseaduse rakendusaktide vastuvõtmist.

XV ÕIGUSKORD JA ELANIKE JULGEOLEK

Eesti Vabariigis peavad tundma nii püsielanikud, kui ka meie külalised ennast turvaliselt ning riigi poolt kaitstuna. Peame hoidma igat inimest ning mõistame, et õnnetusi ja kahjusid saame ära hoida üheskoos ennetuse, märkamise ja teavituste kaudu. Seisame selle eest, et vabadusi austavas riigis on kohtumenetlus sõltumatu ja erapooletu. Turvalise elukeskkonna loome ühiselt riigi, kohaliku omavalitsuse ning iga inimese koostöös.

- Maksame päästjatele Eesti keskmist palka ning patrullpolitseinikule ja piirivalvurile 120% Eesti keskmisest palgast.
- Vähendame oluliselt õnnetussurmasid.
- Takistame ebaseaduslikku sisserännet.
- Võitleme lähisuhtevägivalla vastu.
- Kohtumenetlus on sõltumatu ja erapooletu.

1. Tagame kiirema kohtuasjade menetlemise ja tõhusa õigusemõistmise

- 1.1. Vähendame kohtusüsteemi ülekoormatust, aja- ja rahakulukust, kõrvaldades menetlusseadustikest põhjendamatud takistused kohtuasjade kiireks menetlemiseks.
- 1.2. Jätkame politsei, prokuratuuri ja kohtute menetluse digitaliseerimist ja laiendame e-teenuste kättesaadavust ning tagame selleks vajaliku info- ja kommunikatsioonitehnoloogia rahastuse.
- 1.3. Muudame kohtumenetluse, sh tsiviilkohtumenetluse paindlikumaks ja lihtsamaks.
- 1.4. Loome juriidilise aluse, et eestkosteorganisatsioonid ja vabaühendused saaksid kaitsta oma sihtrühmade õigusi kohtus.
- 1.5. Loome korteriühistute vaidluste lahendamise komisjoni, mis kohtuvälise organina, tegeleb korteriühistute vaidluste lahendamisega.
- 1.6. Lühendame kohtueelse menetluse tähtaegu.
- 1.7. Tagame abivajajatele kvaliteetse tasuta õigusabi kättesaadavuse.

- 1.8. Ajakohastame kohtunike sotsiaalseid tagatisi, et kaasata kohtunikonda tugevaid õigusalaspecialiste. Kehtestame kohtunikele staažitasu ning valveaja lisatasu.
- 1.9. Õigusaktide (sh haldusaktide) keel peab olema selge, täpne ja võimalikult lihtne. Vähendame seadusandlikku ülereguleerimist.

2. Pered ja nende heaolu on õigussüsteemi prioriteet

- 2.1. Perede heaolu parandamiseks töötame välja kohtueelse nõustamis- ja lepitussüsteemi.
- 2.2. Perekonnaasjade tõhusaks lahendamiseks loome kohtute juurde eraldi osakonna, mis tegeleb ainult perekonnaasjadega.
- 2.3. Suurendame sotsiaalkindlusameti rolli abi vajavate perede nõustamisel, abistamisel ja nendele vajalikele teenuste osutamisel (psühholoog, perenõustaja, perelepitaja).
- 2.4. Pikendame riigipoolset elatisabi maksmist senise 150 päeva asemel kuni kohtuotsuse tegemiseni. Tõstame elatisabi suuruse 100 eurolt 200 eurole.

3. Suurendame kohalike omavalitsuse võimekust turvalisuse ja elanikkonnakaitse küsimustes

- 3.1. Kaotame õiguslikud takistused omavalitsuste koostöös ühiste korrakaitseametnike palkamiseks. Loome väljaõppestandardid kohaliku omavalitsuse korrakaitseametnikele.
- 3.2. Võimaldame omavalitsustel koostöös riigiga paigaldada oma territooriumile püsivaid ja liikuvaid kiiruskaameraid ning tagame kogutud väärteotrahvide tulu suunamise omavalitsuse eelarvesse.
- 3.3. Määrame täpsemalt kindlaks omavalitsuste ülesanded kriisideks valmistumisel.
- 3.4. Suurendame kogukondliku turvalisuse toetusvooru mahtu 200 000 eurolt aastas 700 000 eurole.

4. Väärtustame neid, kes meid aitavad

- 4.1. Maksame päästjatele ja päästekorraldajatele Eesti keskmist palka ning patrullpolitseinikule ja piirivalvurile 120% Eesti keskmisest palgast. Tagame vangla- ning maksu- ja tolliametnike miinimumpalga tõusu.

- 4.2. Parandame siseturvalisuse töötajate töötingimusi. See on oluline, et värvata ja hoida parimaid inimesi siseturvalisuse valdkonnas.
- 4.3. Laiendame õhupääste reageerimise võimekust. Tagame 24/7 lennuvõimekuse, soetame vajalikud vahendid ja pakume konkurentsivõimelist palka meeskondadele.
- 4.4. Võimaldame eripensioni välja teeninud politseiametnikel jätkata teenistuses, nii vähendame väljaõppinud politseinike siirdumise teistele ametikohtadele.

5. Toetame vabatahtlikke

- 5.1. Jätkame siseturvalisuse valdkonnas vabatahtlike toetamist, parandades nende tehnilist varustatust. Samuti suurendame koolituste ja rahastusega vabatahtlike päästjate võimekust erinevatele sündmustele reageerimiseks, ning abipolitseinike oskusi ja võimalusi, et nad oleksid politsei jaoks veelgi tõhusam partner.
- 5.2. Rakendame vabatahtlikke kodukülastuste teostamisele ja ohutuse suurendamisele kogukonnas.
- 5.3. Usaldame vabatahtlikke organisatsioone. Vähendame nende tegevusega seotud bürokraatiat ja lihtsustame administratiivtegevusi.

6. Takistame ebaseaduslikku sisserännet

- 6.1. Toetame Euroopast välja jäävaid kolmandates riikides asuvaid tagasisaatmiskeskusi.
- 6.2. Jätkame toimiva ja tõhusa idapiiri väljaehitamist.

7. Parandame inimeste turvalisust küberruumis

- 7.1. Suurendame ennetusööd küberturvalisuse tagamisel. Internet on vaba, aga mitte õigusvaba ruum.
- 7.2. Tõstame prokuratuuri võimekust küberkuritegevuse vastu võitlemisel.
- 7.3. Võitleme virtuaalvägivallaga ning näeme küberkiusamises ja -ahistamises muu hulgas soolise diskrimineerimise nüüdisaegset vormi.

- 7.4. Interneti kuritarvituste ärahoidmiseks loome eriüksuse selle takistamiseks ja ennetamiseks.
- 7.5. Rakendame piisaval hulgal veebikonstaableid, kes aitavad nii lastel kui ka lastevanemal käituda internetis nii, et oleks tagatud turvalisus. Kaasame selleks ka väljaõpetatud vabatahtlikke.

8. Vähendame oluliselt õnnetussurmasid

- 8.1. Liiklusohutuses võtame kasutusele uued tehnoloogilised vahendid liikluse kontrolliks ja järelevalveks, et politseipatrullidel oleks võimalik tegeleda liikluse üldise rahustamise ja järelevalvega kõrvalteedel.
- 8.2. Viime sisse veapunktiüsteemi ja mitmekordseid patustajaid suuname uutele täienduskursustele ning vajaduse korral psühholoogilisele nõustamisele.
- 8.3. Kahekordistame päästjate poolt tehtavate kodukülastuste arvu. Erilist tähelepanu pöörame vähekindlustatud peredele.
- 8.4. Päästeameti kodunõustamine peab tuleohutuse kõrval pöörama tähelepanu ka muudele kodus varitsevatele ohtudele nagu uppumis-, kukkumis-, gaasi- ja muude õnnetussurmade põhjustele.
- 8.5. Riik koostöös kohaliku omavalitsusega aitab kodud muuta turvalisemaks keskkonnaks. Jätkame programmiga „Kodud tuleohutuks“ ning laiendame seda kõikide õnnetussurmade ärahoidmiseks.

9. Võitleme lähisuhtevägivalla vastu

- 9.1. Vägivallatsejale tagame sekkumisprogrammid vägivaldse käitumise muutmiseks ja rakendame Eestis nn MARACi mudelit. Selle järgi toimub juhtumi hindamine, probleemide tuvastamine ja lahenduste otsimine asjaosaliste spetsialistide (politsei, ohvriabi, kohalik omavalitsus, naiste tugikeskused jt) koostöös ja jagatud vastutusel. Ohvrile pakutakse tugiisikuteenust ja muid teenuseid osutatakse vastavalt ohvri vajadustele ning võrgustikuliikmete pädevusele ja töövaldkonnale.

- 9.2. Arendame ohvrisõbralikuma kriminaalmenetluse läbiviimist. Tagame perevägivalda ohvritele kohese kriisiabi ja igakülgse toetuse vägivallaringi lõpetamiseks. Erilist tähelepanu pöörame eakatele, lastele ja erivajadustega inimestele.
- 9.3. Lähisuhtevägivalda ohvritele maksame haigushüvitist alates esimesest päevast ja 100 protsendi ulatuses.
- 9.4. Tagame ohvriabikeskuste, tugikeskuste ning varjupaikade jätkusuutliku rahastamise.
- 9.5. Käsitleme perevägivalda kogenud last kannatajana ja tagame talle vajaliku psühholoogilise ja muu vajaliku abi;
- 9.6. Tagame perevägivalda ohvritele tugiisiku ning koolitame kohtunikke, prokuröre ja politseinike lähisuhtevägivaldaalaste teadmiste ja oskuste täiendamiseks:
- 9.7. Töötame peredes toimepandud õigusrikkumiste lahendamiseks välja tõhusa ja kiire spetsialiseeritud kohtuvälise menetluse.

XVI ISESEISVALE KAITSEVÕIMELE JA KOOSTÖÖLE RAJATUD RIIGIKAITSE

Rajame Eesti riigikaitse iseseisva kaitsevõime arendamisele, tihedale koostööle NATO liitlastega ning kahe- ja mitmepoolsele koostööle kõigi oluliste liitlaste ja partneritega. Lähtume Eesti riigikaitse planeerimisel ja korraldamisel laiapindse riigikaitse põhimõttest. Riigi kaitsmise planeerimisel ja korraldamisel osaleb kogu ühiskond. Kõik riigi ja omavalitsusasutused täidavad neile seatud riigikaitse ülesandeid nii rahu- kui ka sõjaajal ja neile on eraldatud nende ülesannete täitmiseks vajalikud vahendid.

- Tagame Eesti riigi kaitsevõimekuse kasvu. Kaitsekulutused peavad moodustavad vähemalt 2% SKTst.
- Suurendame Eesti ja NATO rahvusvahelist koostööd.
- Tugevdame oluliselt riigi strateegilise kommunikatsiooni võimekust.
- Toetame Eesti riikliku kaitsetööstuse arendamist.
- Suurendame Kaitseliidu võimekust.

1. Arendame Eesti riigi kaitsevõimet süstemaatiliselt ja jätkusuutlikult

1.1. Tagame riigi kaitsevõime arendamise pikaajalise võime- ja ressursiplaneerimisega. Eesti kaitsekulutused moodustavad vähemalt 2% SKTst, millele lisanduvad Eestis viibivate NATO heidutushoiakut teostavate liitlasvägede vastuvõtukulud (HNS). Eesti kaitsekulutused kasvavad vastavalt sõjaliste võimekuste arendamise ja võimelünkade kõrvaldamise vajadusele. Uute sõjaliste võimete loomisel planeeritakse kogu võime arendamise ja hoidmise elutsükli kulud.

1.2. Soodustame vabatahtlikku osalemist riigikaitstes.

2. Toetame Kaitseliidu võimekust

2.1. Suurendame Kaitseliidule suunatavaid vahendeid, et tagada Kaitseliidu kestlik areng, sh kaitseplaanidega Kaitseliidu üksustele pandud ülesannete täitmine, Kaitseliitu kuuluvate reservistide valmidustaseme hoidmine ning Kaitseliidu varustustaseme ja personali palgataseme parandamine.

2.2. Soodustame naiste osalemist kaitseväeteenistuses ja vabatahtlikus riigikaitse tegevuses.

3. Suurendame Eesti ja NATO rahvusvahelist koostööd

- 3.1. NATO liitlaste kaitsevääksuste püsiv kohalolek Eesti pinnal tagab usutava sõjalise ja poliitilise heidutushoiaku. Toetame NATO heidutushoiaku edasist tugevdamist Eestis ning tugevama õhu- ja merelise kohaloleku loomist kogu Läänemere regioonis.
- 3.2. Toetame NATO ja Euroopa Liidu tihedamat koostööd.
- 3.3. Eesti osaleb aktiivselt rahvusvahelises koostöös, et arendada NATO ja Euroopa Liidu võimet seista vastu hübriidse iseloomuga ja asümmeetrilistele ohtudele.

4. Suurendame vastupanu inforünnakutele ja toetame kaitsetööstuse arengut

- 4.1. Tugevdame oluliselt riigi strateegilise kommunikatsiooni võimekust tagamaks riigi ja ühiskonna toimepidevus sõja ja kriiside ajal ning olemaks valmis vastu seisma inforünnakutele nii riigisiselt kui ka rahvusvahelisel areenil.
- 4.2. Toetame Eesti rahvusliku kaitsetööstuse arendamist ja kaitsealast teadus- ning arendustegevust. Toetame Eesti kaitsetööstusettevõtteid välisurgude leidmisel ning koostöö edendamisel rahvusvaheliste kaitsetööstusettevõtetega.

5. Arendame veteranipoliitikat ja asendusteenistust

- 5.1. Veteranipoliitika peab väärtustama Eesti ja meie liitlaste eest võidelnud sõdureid ning garanteerima kõigile välismissioonidel võidelnutele väärikas osalus ühiskonnaelus.
- 5.2. Arendame asendusteenistust, nii et rakendame iga kodaniku individuaalseid oskuseid ja võimeid riigikaitse arendamiseks.

XVII EESTI RAHVUSLIKE HUVIDE EDENDAMINE MAAILMAS

Eesti välispoliitika rajaneb kolmel sambal: Eesti julgeoleku kindlustamine, Eesti jõukuse kasvatamine ja välismaal viibivate Eesti inimeste kaitsmine ja toetamine. Eesti julgeoleku tugevaimaks tagatiseks on tihed koostöö meiega sarnaseid liberaalseid ja demokraatlikke väärtusi jagavate riikidega. Eesti seisab oma välispoliitilistes tegevustes rahvusvahelise õiguse austamisel ja kokku lepitud reeglite järgimisel põhineva rahvusvaheliste suhete süsteemi hoidmise ja tugevdamise eest.

- Hoiame ja tugevdame oma välispoliitilisi liitlassuhteid.
- Suurendame oma rolli rahvusvahelise küberjulgeoleku eestkõnelejana.
- Kaitseme ja toetame Eesti inimesi ja ettevõtjaid välismaal.

1. Välispoliitika püsib tugevatel liitlassuhetel

- 1.1. Eesti hoiab ja tugevdab liitlassuhteid kõigi NATO liitlastega ning samuti regionaalset koostööd Balti- ja Põhjamaadega. Ühine ohupilt ja kõrge situatsiooniteadlikkus meie regiooni julgeolekuohtudest loob eelduse usutava heidutushoiaku loomiseks ja ühiste poliitikate kujundamiseks poliitilise olukorra pingestumise korral meie regioonis.
- 1.2. Eesti aitab kaasa meie ühise väärtusruumi laienemisele, toetades Euroopa Liidu ja NATO selgetel kriteeriumidel põhineva laienemispoliitika jätkumist ning aidates võimestada Euroopa Liidu idapartnereid oma riikide reformide ja Euroopa Liidule ja NATO-le lähenemisel.
- 1.3. Eesti seisab vastu mistahes katsetele lõhkuda meid seni hästi teeninud rahvusvaheliste suhete süsteemi ja Euroopa julgeolekuarhitektuuri. Seisame Euroopa Liidu poolt seoses Ukraina vastase agressiooniga Venemaa suhtes kehtestatud sanktsioonide püsimise eest, kuni Venemaa on asunud täielikult täitma endale Minski lepetega võetud kohustusi ja kuni Krimmi illegaalne annekteerimine on lõppenud.
- 1.4. Tugevdame Eesti võimekust ja rolli rahvusvahelise küberjulgeoleku eestkõnelejana.

2. Välismajanduspoliitika meie ettevõtjate teenistusse

- 2.1. Eesti välismajanduspoliitika eesmärk on Eesti rahvusliku jõukuse kasvatamine eksportivate Eesti ettevõtete toetamise kaudu välisturgudel ning välisinvesteeringute Eestisse toomise läbi.
- 2.2. Parandame riiklike ettevõtluse toetamise meetmete ja riigi välismajandusalaste tegevuste sidustamist ja loome hästi toimiva platvormi, et kõik riigi tegevused ettevõtete toetamiseks eksporditurgudel oleks koordineeritud.
- 2.3. Võtame Eesti välisesinduste võrgustiku arendamisel eesmärgiks kohaloleku suurendamise hea potentsiaaliga eksporditurgudel. Suurendame Aasia turgudel tegutsevate välismajandusega tegelevate riigiasutuste ja ettevõtjate kompetentsi.
- 2.4. Toetame hea potentsiaaliga ekspordile orienteeritud innovaatilisi ettevõtteid rahvusvaheliste kontaktide leidmisel ja hoidmisel. Toetame e-teenuste eksporti ja osaleme aktiivselt rahvusvahelises koostöös, et hõlbustada riikidevahelist digitaalkoostööd ja arendada õiguslikku raamistikku, mis reguleerib digitaalset majandust, e-teenuste ja teiste digilahenduste pakkumist.
- 2.5. Arendame e-residentsust ning hõlbustame e-residentide ja nende loodud ettevõtete panustamist Eesti majanduslike ja poliitiliste huvide edendamisse.

3. Suhted kolmandate riikidega ja välismaal viibivate ning kodumaale naasvate Eesti kodanike toetamine

- 3.1. Kaitseme ja toetame Eesti inimesi ja ettevõtjaid võõrsil. Pakume kvaliteetseid konsulaarteenuseid oma välisesindustes ning koostöös teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega üle maailma.
- 3.2. Seame eesmärgiks veelgi laiendada viisavaba reisimise võimalusi Eesti kodanikele.
- 3.3. Toetame Venemaaga piirilepingu ratifitseerimist ning humanitaarkontaktide kultuurivahetuse ja piiriülese koostööjätkamist Venemaaga.
- 3.4. Suurendame Integratsiooni Sihtasutuse nõustajate arvu Eestisse tagasipöördujate toetamiseks. Viime läbi naasmise toetussüsteemi põhjaliku analüüsi, et majanduslikud põhjused ei saaks segavaks faktoriks kodumaale naasmisel.

3.5. Jätkame osalemist rahvusvahelises arengukoostöös, vastavalt Eesti jõukuse kasvule.

KOKKUVÕTTEKS, LÜHIDALT

1. Investeerime tulevikku, pakume parimat haridust!

Sotsiaaldemokraadid on hariduse erakond. Oleme veendunud, et võrdne ligipääs kvaliteetsele haridusele on Eesti edu võti. Leiame, et lastele võrdsete võimaluste tagamisel on võtmeroll just haridusel. Seetõttu peab kvaliteetne haridus alates lasteaiast kuni ülikoolini olema igale lapsele kättesaadav sõltumata vanemate rahakotist. Alusharidus kui lahutamatu osa haridusteest peab olema tasuta. Kvaliteetse hariduse olulisim eeldus on hea õpetaja ja ka piisav õpetajate järelkasv. Jätkame ka järgneval valitsemisperioodil hariduse eelisrahastamist, unustamata koolide kõrval ka ülikoole, lasteaednike ja huvikoolide õpetajaid. Tõstame õpetaja alampalga 2000 eurole. Seisame selle eest, et ülikoolide õppejõudude palgad tõuseksid. Samuti läheme edasi programmiga, mis toetab omavalitsusi lasteaiaõpetajate palkade tõstmisel. Toetame teadusel põhinevat majandusarengut. Seega viime avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse investeeringud 1 protsendini SKTst ning hoiame seda sellel tasemel, kaitsekuludega sarnase rahvusliku kokkuleppena. Oleme veendunud, et eesti- ja muukeelsete noorte edu võti on haridussüsteem, kus eri emakeelega noored õpivad koos. Selle saavutamiseks toetame koosõppiva kooli mudeli arendamist ja rakendamist. Noorte iseseisva elu alustamise lihtsustamiseks ning ebavõrdsuse vähendamiseks loome noorte tuleviku fondi, mille eesmärgiks on tagada noorele stardiraha iseseisva elu sisseadmiseks, õppimiseks, eluasemekulude katteks ja muuks vajalikuks. Võrdseid võimalusi pakkuv haridus on olnud Eesti edu alus ja me kavatsame haridusse veelgi panustada.

- Lasteaed kui esimene samm haridusteel on tasuta.
- Õpetaja miinimumpalk 2000 eurot.
- Aitame kaasa Eesti ülikoolide jõudmisele 100 parima ülikooli hulka maailmas.
- Toetame koosõppivat kooli.
- Eraldame teadus – ja arendustegevusele vähemalt 1% SKTst

2. Ehitame turvalist ühiskonda! Suurendame inimeste turvatunnet ja ühiskonna solidaarsust!

Sotsiaaldemokraatide eesmärgiks on inimestele turvatunde pakkumine. Tagame tugeva sotsiaalse turvavõrgu, mis annaks igale inimesele kindlustustunde, et ta saab vajaduse korral abi ja toetust. Selleks tagame kättesaadava tervishoiu ja kindlustame väerika vanaduspõlve. Peame oluliseks, et solidaarne tervishoid säiliks, lapsed pääseksid ilma järjekorrata eriarstile ja kõikjal Eestis oleksid kvaliteetsed

tervisekeskused. Tagame vajalikud tervishoiu- ja sotsiaalteenused, et eakad inimesed saaksid võimalikult kaua iseseisvalt toime tulla. Alati ei ole kodus toimetulek võimalik. Sotsiaaldemokraadid seisavad selle eest, et igale hooldusteenust vajavale eakale on tagatud hooldekodu koht, mis annaks talle võimaluse oma pensioni eest seal elada. Suurendame riigi toetust ja teenuseid puudega lastele. Töötame välja pikaajalise hoolduse süsteemi, mille eesmärk on vähendada omasteholdajate hoolduskoormust.

Seisame sellise Eesti eest, kus teiste inimeste alavääristamine soo, rahvuse, usutunnistuse, nahavärvi, seksuaalse sättumuse või emakeele alusel ei ole aktsepteeritav. Kõigi inimeste väärikas kohtlemine on väärtus, milles eest oleme seisnud ja seisame edasi. Sooline palgalõhe on meil Euroopa suurim ja see peab vähenema. Võrdse töö eest tuleb maksta võrdset palka. Soolise palgalõhe vähendamiseks toetame vanemapuhkuse paindlikumat jagamist lapsevanemate vahel, et emad saaksid kiiremini tööturule naasta. Laiendame Tööinspektsiooni järelevalvepädevust meeste ja naiste palkade üle ka erasektoris. Sotsiaaldemokraadid toetavad naiste osaluse suurendamist poliitika- ja ettevõtlusotsuste tegemisel.

Panustame rohkem turvalisuse tagamise meie kodudes ja kogukondades. Võitleme aktiivselt lähisuhtevägivalla vastu. Vähendame oluliselt kodudes juhtuvaid õnnetussurmasid. Inimese kodu peab olema tema kindlus. Kõigepealt saab iga inimene ise olla teadlik, tõstma iseenda, oma pereliikmete ja kaaskodanike ohutust. Sellegipoolest vajame ka oskuslikku ja motiveeritud politseinikke ja päästjate. Maksame päästjatele Eesti keskmist palka ning patrullpolitseinikule ja piirivalvurile 120% Eesti keskmisest palgast.

Eesti sisejulgeoleku tugevaim garantii on sisemine rahu ning erinevate elanikkonnarühmade vastastikune usaldus. Meie välise julgeoleku parim tagatis on meie head rahvusvahelised suhted. Suurendame Eesti riigi väärtuspõhist rahvusvahelist koostööd Euroopa Liidus ja NATOs. Tagame Eesti riigi kaitsevõimekuse kasvu. Kaitsekulutused peavad moodustavad vähemalt 2% SKTst. Tugevdame oluliselt riigi strateegilise kommunikatsiooni võimekust, et tagada riigi ja ühiskonna toimepidevus sõja ja kriiside ajal ning olla valmis seisma vastu inforünnetele nii siseriiklikult kui rahvusvahelisel areenil. Toetame Eesti rahvusliku kaitsetööstuse arendamist ja küberjulgeolekut.

- Solidaarne tervishoid säilib.
- Kaotame laste ravijärjekorrad.
- Kvaliteetsed tervisekeskused kõikjale Eestis
- Pensionist peab piisama hooldekodu koha eest tasumiseks.

- Suurendame riigi toetust puudega lastele.
- Vähendame pikaajaliste hooldajate hoolduskoormust.
- Võrdse töö eest võrdne palk. Eestis on endiselt sooline palgalõhe Euroopa Liidu sügavaim ja see peab vähenema.
- Tagame elanikkonna parema kaasamise ühtsesse Eesti inforuumi.
- Maksame päästjatele Eesti keskmist palka ning patrullpolitseinikule ja piirivalvurile 120% Eesti keskmisest palgast.
- Vähendame õnnetussurmasid kaks korda.
- Tagame Eesti riigi kaitsevõimekuse kasvu.

3. Toetame ettevõtlikkust ja majanduse arengut, vähendame bürokraatiat!

Eesti vajab stabiilset ja kasvavat majandust. Oleme juba vabanemas odava allhankemaa staatusest, nüüd on aeg saada väikeseks, aga targaks ja tugevaks majandustiigriks. Peame pidevalt investeerima meie inimeste oskustesse ja teadmistesse, et meie ettevõtted püsiksid ja kasvaksid rahvusvahelises konkurentsisis. Digipööre majanduses tuleb panna meie ettevõtete, töötajate, riigi toimimise kasuks tööle. Peame toetama teadust ja innovatsiooni, mis on eelduseks kõrgema lisandväärtusega ettevõtlusele. Järgmine valitsus peab viima avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse investeeringud 1 protsendini SKTst ning hoidma sellel tasemel. Peame vähendama ettevõtlusbürokraatiat ja kasvatama ettevõtete võimekust investeerida tehnoloogiasse ja eksporti. Infrastruktuur -teed ja raudteed, elektriliinid ja sadamad peavad looma võimaluse ettevõtete tegutsemiseks ja arenemiseks. Eraldi tähelepanu tuleb pöörata konkurentsivõimelisele toimimisele Euroopa Liidu ühises majandusruumis. Maamajanduses peame oluliseks ühistuliste ettevõtete tekkimist ja tegutsemist.

- Toetame ettevõtlikkust ja majanduse arengut!
- Eraldame teadus- ja arendustegevuse kulutusteks riigieelarvelisi vahendeid 1% SKTst.
- Vähendame ettevõtlusbürokraatiat, välistame kord juba riigile esitatud andmete mitmekordse küsimise.
- Kolmekordistame „Teed tolmuabaks“ programmi. Viime mustkatte alla 200 km riigile kuuluvaid kruusateid aastas.

- Viime kogu raudtee elektritoitele.
- Strateegiliselt olulised riigi ettevõtted hoiame riigi omandis.
- Toetame ühistulisi ettevõtteid ja tegelikke tootjaid.

4. Hoiame Eesti loodust, keelt ja kultuuri!

Sotsiaaldemokraadid taotleavad tasakaalu. Majanduslikud huvid ei tohi hävitada meie elukeskkonda. Looduskaitse ei tohi likvideerida majandustegevust. Kõigele on oma aeg, oma koht ja oma toimeviis. Ainult nii saame ka edaspidi kasvatada inimeste jõukust ja nautida meie puhta looduse ilu. Inimeste keskkonnateadlikkus on kasvamas ja tõusmas on ka inimeste nõudlikkus targema keskkonnapoliitika järele. Samuti on tekkinud nõudlus targemate majandusmudelite järele. Sotsiaaldemokraadid viljelevad tarka, terviklikku ja tasakaalustatud keskkonnapoliitikat.

Meie pikemaajaline eesmärk on minna täielikult üle taastuenergeetikale. Meil on selleks kõik looduslikud eeldused olemas. Kindlasti vajame selget kokkulepet metsade säästlikuks majandamiseks. Mets on eeskätt habras ökoloogiline kooslus, mis vajab kaitset, aga ka vastutustundlikku majandamist. Peame hoidma lageraied kontrolli all, samas aga toetama erametsaomanikke metsapõlve taastamisel.

Loodussõbralikuma keskkonna hoidmiseks vajame igaühe panust. Seepärast tuleb meil kõigil vaadata üle oma tarbimisharjumused ja püüelda selle poole, et eelistaksime oma igapäevavalikute langetamisel keskkonnasõbralikke lahendusi. Esimene äärmiselt oluline samm selleks loobuda ühekordsete plasttoodete kasutamisest.

Eesti loodus, Eesti keel ja Eesti kultuur on omavahel tihedalt läbipõimunud. Nii nagu hoiame oma loodust, nii hoiame ka keelt ja kultuuri. Oleme seda suutnud teha siiani ning kindlasti suudame ka edaspidi. Seepärast peame oluliseks tagada kõigile riigi kultuuritöötajatele 2020. aastaks vähemalt Eesti keskmine sissetulek. Selleks, et kõikidel oleks võimalik saada osa meie kultuuri arengust ja kultuuripärandist anname koolidele iga lapse kohta 100 eurot kultuuriürituste külastamiseks. Loome Eesti ettevõtjatele võimaluse erisoodustusmaksu vabalt toetada oma töötajate kulusid kultuuriürituste ja -asutuste külastamisel.

Toetame eestikeelse trükisõna arengut. Seepärast peame oluliseks jätkata kunstniku- ja kirjanikupalga projektiga ja otsida võimalusi palgasaajate ringi suurendamiseks. Tagame, et Eesti avalik-õiguslikes kõrgkoolides on võimalik kõikidel erialadel saada tasuta eestikeelset õpet. Rahastame riiklikult

eestikeelse digitaalse õpisisu loomist ja pidevat uuendamist. Uuendame eesti keele strateegiat, lähtudes eestlaste suurenevast hargmaisusest ning uutest väljakutsetest keelekasutusele digikeskkonnas. Meie kultuuri ja keele arengust peavad osa saama ka need meie inimesed, kelle elukoht asub väljaspool Eestit. Sotsiaaldemokraadid on veendunud, et riik, mis avatud, iga inimest väärtustav, arendab ja säilitab keelt ja kultuuri.

- Majandame metsa mõistlikult. Hoiame lageraied kontrolli all.
- Liigume selles suunas, et Eesti majandus põhineks 100% taastuvenergiäl.
- Loobume ühekordsete plasttoodete kasutamisest.
- Tagame kõigile riigi kultuuritöötajatele 2020. aastaks vähemalt Eesti keskmise sissetuleku.
- Anname koolidele iga lapse kohta 100 eurot kultuuriürituste ja -pärandi külastamiseks.
- Toetame eestikeelse trükisõna, oskussõnavara ning eesti teaduskeele arengut.

5. Hoiame kogu Eesti elus, aitame maakondade arengule kaasa

Regionaalpoliitika on üks valdkond, kuhu koondub sotsiaaldemokraatide tähelepanu järgmisel valimisperioodil. Me oleme veendunud, et kogu Eesti peab elama. Eesti ühiskond muutub rikkamaks. Üks olulisi probleeme on, et see rikkus ei jaotu ühtlaselt Eesti territooriumil. Rikkuse ebaühtlane jaotumine põhjustab ääremaastumist – rahvastiku äravoolu äärealadelt ning koondumist suurematesse keskustesse. Esiteks peab riik tagama, et töökohad püsiksid ja töökohti loodaks ka väljaspool suuremaid keskuseid. Meie kavatseme laiendada ettevõtte palgatoetuse meetet kogule Eestile. Praegu on selline abivahend olemas Ida-Virumaa jaoks, kavatseme selle laiendada ka teistele piirkondadele. Teiseks kavatseme toetada kvaliteetsete eluruumide kättesaadavust, jätkata üürimajade programmi ning senisest enam toetada ka korteriühistuid korterelamute renoveerimisel. Kolmandaks kavatseme oluliselt vähendada individuaalehitusega seotud bürokraatiat eelkõige hajaasustuses. Neljandaks kavatseme mitmekordselt suurendada riigiteede mustkatte alla viimist. Inimese peab saama liikuma ja teede seisukord on selleks väga oluline. Kõige olulisem aga on hoida kohalikku initsiatiivi ja algatust. Selleks et kohalikel omavalitsustel oleks võimalik ise oma käekäiku rohkem mõjutada, kavatseme oluliselt suurendada omavalitsuste otsustusõigust. Selleks suurendame omavalitsuste tulubaasi ja suuname seni sihtotstarbeliselt eraldatud rahalised vahendid otse omavalitsuste tulubaasi. Ei ole nii, et pealinnas ja

ministeeriumis teatakse paremini. Omavalitsusi tuleb usaldada ja toetada. Riik peab ääremaastumise protsessile vastu seisma. Regionaalne lõhe ei tohi enam suurenedagi!

- Maksame maapiirkonda loodud töökohale palgatoetust.
- Jätkame üürimajade programmi.
- Toetame korterelamute renoveerimist maapiirkondades.
- Vähendame oluliselt eramu ehitamise ja renoveerimisega seotud bürokraatiat.
- Kiirendame kolm korda programmi „Teed tolmuwabaks“.
- Suurendame kohalike omavalitsuste tulubaasi ja otsustusõigust.